

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

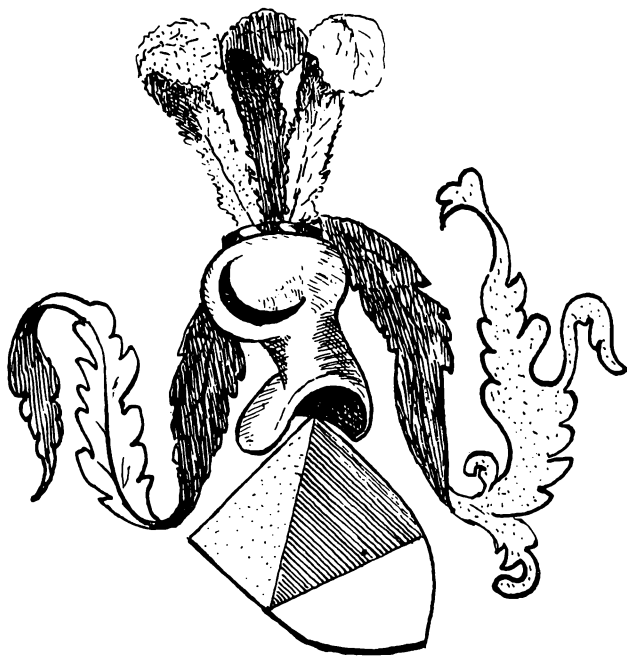
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA ALS OG SUNDEVED

IV. HEFTE

KAJNÆS SOGNS HISTORIE

AF

FREDERIK HANSEN

KAJNÆS

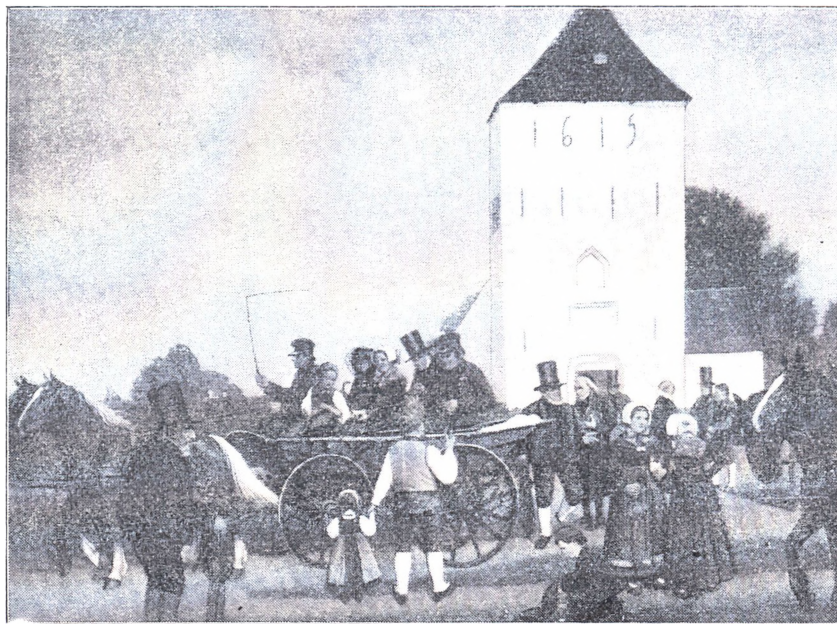

UDGIVET SOM SÆRTRYK AF DYBBØL-POSTEN 1931

At Interessen for Hjemstavnhistorien er stor i vore Dage, fik jeg mange Beviser paa, da jeg sidste Vinter, paa Opfordring af Redaktør A. Grau, skrev om Kajnæs Sogns Historie i Dybbøl-Posten. Fra mange Sider ytredes Ønske om at faa Artiklerne udgivet i Bogform, et Ønske jeg hermed efterkommer, efter at have gennemarbejdet og forøget Stoffet betydeligt. Jeg skylder at takke alle dem, der har været mig behjælpelig med Oplysninger, af hvilke særlig skal nævnes Lars Thomsen, Østerby, Jørgen Bertelsen, Østerby, Peter Danielsen, Kajnæsfærge, Christen Hansen, Sønderby samt Museumsinspektør J. Raben, Sønderborg.

Kongshoved i April 1931.

Frederik Hansen.

Kajnæs Kirke, efter en gammel Tegning.

A

t Halvøen Kajnæs i Oldtiden skulde være ubeboet og først omkring 1615, Aaret da Kirken blev opført, skulde være bleven befolket er en almindelig udbredt Antagelse. Den passer dog ikke helt. De mange Oldtidsgrave, som endnu kan paavises rundt omkring paa Halvøen, saavel som den Mængde Stenredskaber, der er funden og endnu stadig findes, vidner om, at Kajnæs har haft en ret stærk Bebyggelse i Sten- og Bronzealderen. Af de mange Gravhøje findes ingen fuldstændig bevaret, og kun to Gravrester har nu større Interesse. Den ene er en Langdysse paa Gaardejer Hans Fogts Mark i Nygaard, som allerede var en Del forfalden, da Ejeren i Efteraaret 1930 begyndte at sløjfe den. Ved Fredningsnævnets Indgriben standsedes Ødelæggelsen, og Ejeren erklærede sig villig til at lade Højen fredlyse. Desværre var det i den nordvestlige Ende liggende aabne Dyssekammer slaaet til Skærver. Kammeret var 2,10 Meter langt og 0,80 Meter bredt, Langsiderne dannedes af hver to Sten og Indgangsstenen mod den østre

Ende. Den vestlige Endesten og Overliggeren laa væltet ud mod vestre Ende. Paa Langdysens Østdel ligger store Sten, som tilsyneladende hører til et Gravkammer, og antagelig vil der findes et Kammer i Højens Midte, saa den oprindelig har været trekamret. En Del af Randstenene er bevaret. Dyssens Længde er 30 Meter, Bredden 14 Meter. Nationalmusæet vil nu restavrere Graven, saa godt det lader sig gøre.

Den anden Grav, »Salomons Grav« eller »sølle Mands Grav«, som den kaldes i Folkemunde, ligger paa Hjortholms Enge, ikke langt fra Færgegaarden. Gravstedet er fra den yngre Stenalder. Overliggeren har været borte i Mands Minde, men Rammesætningen er endnu bevaret paa en Sidesten nær. Hvornaar Gravkammeret er bleven udgravet, vides ikke, men det er ejendommeligt at finde et saadant Oldtidsminde paa de lave Enge, der oversvømmes ved ethvert Højvande.

Der kendes 60 jordfaste Oldtidsminder paa Kajnæs. Mellem Hans Fogts Gaard og Havet omkring den nævnte Langdysse ses Rester af flere Gravhøje, to overpløjede Langdysser og 6 Rundhøje. Syd for Landevejen i Nærheden af Fogts Gaard ses Rester af 5 Høje. Ved Vejen nordvest for Nygaard ses 4, lidt længere ad Gaasvig til 2, ved Kronborg 3 og i Nærheden af Bøgehoved ses 5 Gravhøjsrester. To overpløjede Høje ligger i Nærheden af Mejeriet og to ved Hjortholm Smedie. Paa Marken sydøst for Hjortholm ligger en lille Gruppe af 5 Høje, og mellem Hjortholm og Færgegaarden endvidere 6. Enkelte Høje kendes ved Bredsten, ved Østerby og i »Skoven«. Omkring Vestermøllen er en Samling af 12 Høje, alle næsten udjævnedes. Saa er altsaa Langdyssen ved Nygaard den eneste og kun delvis bevarede Gravhøj paa Kaj-

næs, og det maa hilses med Glæde at den bliver fredet, fordi den er et Minde om den første Befolkning paa Kajnæs, for henved 5000 Aar siden. Langdyssefolket var de første Jordbrugere. De fleste af de mange Rundhøje vil være at henføre under Broncealderen.

I »Erster Bericht der Kgl. Schlesw. Holst. Lauenb. Gesellschaft für die Sammlung und Erhaltung vaterländischer Altertümer«, Kiel 1836, berettes fra Kajnæs, at en Hr. Peschke, der var Toldassistent i Sønderborg, i 1835 lod udgrave et stort Dyssekammer paa Kajnæshøj. Der fandtes Urner og mange Flintestens Kiler.

Det synes, som om Oldtidsbefolkningen igen har forladt Halvøen, Skovene er vokset op og har dækket hele Landet, og om den lange Tid, der ligger mellem Oldtiden og det 16. Aarhundrede, tier Historien. Efter Jonas Hoyers Beretning fra 1595 kunde der »mædskes« 1600 Svin i Skovene paa Kajnæs.

En tæt Egeskov om hele Halvøen.

Efter Sagnet skal Solens Straaler kun to Steder have kunnet naa Jorden, nemlig, hvor nu Solbjerggaard ligger og paa Solbjerget, alle andre Steder var det tæt Egeskov, og endnu kan man jævnlgt finde tykke Egestammer ved Gravning i Moserne. Men allerede i Slutningen af det 16. Aarhundrede maatte Halvøen afgive store Mængder Tømmer til Slottet og Kirken i Sønderborg, om hvilket gamle Kirkeregninger fra Sønderborg giver Oplysning. Der fortælles ogsaa, at Hertug Hans lod hugge en Mængde Tømmer paa Kajnæs. Han solgte det for at skaffe Penge til Medgift for sine mange Døtre. Han havde som bekendt 23 Børn.

Hertug Hans den Yngere.

Sønderby og Østerby oprettes.

Skovene var allerede 1615 saa stærkt udtyn-
det, at Hertugen samme Aar lod anlægge to By-
er, Sønderby og Østerby. Saa blev disse to By-
er befolket af tvangsflyttede Bønder fra
Sundved og Als. Den øvrige Del af Sko-
vene er derefter hurtigt blevet fjernet af
disse Kolonister. Samtidig med de to Byer lod
Hertugen ogsaa Kirken opføre. Bekendt er Hi-
storien om de Klintinger-Bønder, som Hertugen
beskyldte for at have stjaalet hans Flæsk og
uden lang Betænkning lod hente til Sønderborg,
hvor de blev hængt en for en. Da han siden
opdagede, at de stakkels Bønder var uskyldige,
var det han for-at sone sin Synd, lod bygge
Kirken paa Kajnæs, samt Nykirke paa Angel.
Alteret og Prædikestolen skal Hertug Hans ha-
ve taget fra den nedbrudte St. Nicolaikirke i
Sønderborg.

Herregaarden »Hjortholm«.

Omtrent paa samme Tid menes Herregaar-
den »Hjortholm« at være bygget. Den ejedes
af Hertug Hans d. Y. og nedarvedes i den søn-
derborgske Linje af hans Slægt. 1654 blev Mar-
grethe Rantzau, Enke efter Amtmand Christo-
pher v. Bülow, Ejer af Gaarden. Men i 1666
afstod hun »Hjortholm« til sin Søstersøn Wolf
Rathlou. Om denne Rathlou fortælles der, at
han tyranniserede sine Bønder og især misbrug-
te Konerne, hvis Mænd endnu i 1780 lød Navnet
»de Kekenis Junkere«. (Kukker?) Rathlous Vaa-
ben er et tredelt Skjold i Guld, Rødt og Sølv.
Hjelmen prydes med tre Hejrefjer i samme
Farver.

Omsider gjorde hans Undersaatter Oprør
imod ham, saa han maatte lukke sig inde i sit
Fort. Af dette Fort saas Rester endnu for en

Menneskealder siden. 1684 maatte han gaa fra Gaarden paa Grund af Skatterestancer.

I den østlige Ende af Halvøen var der opstaaet en anden Herregaard, »Niegaard«, senere »Nygaard«. Bøge Herregaarde blev udstykket 1766 og 1768, og derved fremkom de to nye Kommuner Hjortholm og Nygaard. Forskellen fast-

Gammel Gaard i Dankobbøl, som ikke er undergaaet væsentlige Forandringer, og som har været i samme Slægts Eje siden Udstykningen. Nuværende Ejer Peter Petersen, Dankobbøl.

holdes den Dag i Dag: Grundejerne i Sønderby og Østerby er »Bønder«, mens de samme i Hjortholm og Nygaard er Parcellister. Et solidt Stengærde øst for Nygaard, tværs over Halvøen, viser endnu Skellet mellem Herregaardene Nygaard og Kajnæsgaard.

Bønderne skulde give Tiende og Tækkehalm til Kirken og Præstegaarden. Tiende leveredes i Form af Korn, nemlig hver tyvende Kjarve, som Præsten havde Ret til at udtage af Kornet,

mens det endnu stod i Skok paa Marken, desuden 1 Pund Smør af hver Ko, som Bønderne holdt paa deres Gaard. Senere blev det ved en Overenskomst mellem Præsten og Bønderne forandret til et vist Antal Sække Korn af hver Gaard. Af Gaarden Hjortholm havde Præsten en Græsningsret til 7 Køer og 7 Faar, mens Nygaard leverede Hø til Vinterbrug. Senere, ved Udstykningen, fik Præsten 4 Hektar Jord fra Hjortholm. Parcellisterne skulde yde en aarlig Pengesum. I Forvejen havde Bønderne i Sønderby og Østerby købt to Kobler af Hjortholm. Sønderby fik Vesterkobbøl og Østerby fik Midtkobbøl. Efter Overleveringen gik det saadan til: Da Bønderne klagede over den megen Hoveritjeneste paa Hjortholm, svarede Herremanden: »Naar I kan købe to Kobler og betale dem kontant, saa skal I slippe for hele Hoveriet.« Han mente naturligvis, at det var umuligt for Bønderne. Men samme Dags Aften løb en Bonde, Fogd fra Østerby, efter at han var taget ned af Træhesten, til Sønderborg til en Købmand Petersen og forelagde ham Herremandens Tilbud. Købmanden svarede straks: »Det skal jeg nok klare!« Dagen for Avktionen blev bestemt, og Bønderne mødte og købte hver en Parcel. Men da raabte Herremanden: »Pengene paa Bordet eller sikker Kavtion!« Købmand Petersen traadte nu frem og sagde: »Her er Kavtion for hele Beløbet!« Herremanden indsaa nu, at han havde tabt Slaget og svarede: »Ja saa har jeg fortabt min Ret, og Bønderne er fra i Dag af fri for alt Hoveriarbejde paa Gaarden!« De forskellige Parceller blev lidt efter lidt bebygget af Efterkommere af Bønderne. Nogle af Parcellerne blev ogsaa dyrket af Gaardens Ejer. Af disse blev den sidste, Chr. Skovs, solgt saa sent som 1912. Snart gaar

ogsaa denne Episode i Glemmebogen, og kun enkelte helt gamle Folk kan endnu opregne hele Rækken af Parcellerne og hvilken Gaard de har tilhørt.

Halvøens Navn.

Halvøens Navn er indtil nu ikke forklaret paa tilfredsstillende Maade. I ældre Skrifter er Skrivemaaden altid Kegenæs, Keghenæs eller Kegnæs. Først i Midten af forrige Aarhundrede fremkom »Kajnæs« og det tyske Kekenis. Den gængse Antagelse, at det skulde være »Kajs Næs« efter Sørøveren Kaj, er ikke meget sandsynlig. Hvad vi véd om denne mystiske Kaj, der skal have boet paa den lille runde Jordhøj ved Drejet, hvor han skal have hejst en Lygte paa sin Borg og derved faaet Skibene til at strande, er dog kun Gisninger og Sagn.

Dog dukker Kajborg frem af Historien 1377, da Slotshovedsmanden paa Sønderborg, Henning Meinstorp, sammen med Sønderborg maatte afstaa Nordborg, Kegeborg og Bradeborg (Braadborg i Ullerup Sogn) til Grev Claus paa Nyhus.

Ved Genforeningen fik Halvøen igen sit gamle Navn »Kegnæs«, men ogsaa den anden Form »Kajnæs« benyttes en Del endnu.

En særlig Gaade synes det at være, at Halvøen i lang Tid blev undgaaet, skønt der dog her var Sikkerhed mod Overfald og deslige. Nu er der i en Beretning af Tacitus over »Beboerne ved Nordsøen« fortalt, at de drog mod Nord for at tilbede »Nerthus« »i Skoven ved en Sø«, som skulde ligge paa en Ø i det store Hav. Der tales ogsaa i Beretningen om »Søen i Skoven«, hvorfor Søen ofte er blevet søgt paa Als. Men paa Kajnæs har vi jo Hartsøen (af Herthasøen, — Hertha og Nerthus er den samme Gudinde).

og meget taler for, at vi her har Stedet, hvor man tilbød »Nerthus«, at det her var den hellige Lund, hvor Gudindens Vogn stod tildækket med et Tæppe og bevogtet af Præsterne.

Hvorfor blev der i det 12. Aarhundrede oprettet et Valfartssted i Lysabild? Lysabild laa jo dog meget ugunstigt for dette Formaal, men synes dog at have haft en betydelig Tiltrækningskraft. Det er Konkurrencen med den gamle hedenske Afgudsdyrkelse ved Hartsøen, senere ved Lysabild, som endnu er en Tiltrækningskraft. De i lige Linje liggende og i samme Afstand oprettede Kirker i Egen, Ketting, Tandslet og Lysabild betegner den gamle Valfartsvej til Helligdommen, først ved Hartsøen, senere ved Lysabild. Overgangen til Egen er sket Nord for Sottrup, fordi det var den bedste egnede Vej til Kajnæs fra Fæstlandet. Højen ved Drejet (Kajborg) har saa muligvis været Helligdommens Vagtborg. Herefter er det forklarligt, hvorfor Kajnæs blev undgaaet i Middelalderen.

Kajnæs var i gamle Dage, da der hverken var Dampskibe, Jernbaner eller Biler, langt mere afsondret fra Omverdenen end i vor Tid, og denne Afsondrethed har ikke været uden Indflydelse paa Beboernes Karakter. Dertil kommer, at man giftede sig ikke med Folk uden for Sognet, saa hele Kajnæs en Tid var næsten én stor Familie.

Pastor Bendixen, der var Præst paa Kajnæs i Slutningen af forrige Aarhundrede skriver følgende i sine Optegnelser:

»Det staar efter mundtlig Overlevering fast, at Beboerne i den østlige Del, hvad Intelligensen angaar, stedse har været dem i den vestlige Del overlegne, hvilket er at tilbageføre til den lettere Forbindelse med Als. Karakteren er i Følge Afsondretheden lidt smaalig. Kajnæsboen er

bange for, at han bliver snigløbet og overfaldet, meget betænkt paa at hævde sin Ret og slaa fast hvorvidt hans Forpligtelser rækker. Der gives derfor kun faa, der tør have en selvstændig Mening. Derfor er Forhandlinger ikke lette, naar det drejer sig om noget nyt. Under sig ønsker Beboerne »mit« og »dit« skarpt præciseret og vil ogsaa vide det samvittighedsfuldt overholdt.«

Saa vidt Pastor Bendixen. Hvor vidt han har Ret, faar staa hen, men helt ved Siden af er det vist ikke.

Kirke og Menighed er grundlagt paa samme Tid. Om Menighedslivet i de første halvanden Aarhundreder ved vi desværre ikke ret meget, da alle Papirerne blev ødelagt ved Branden af Præstegaarden den 13. December 1773. Ilden blev paasat af en Tjenestepige. Efter mundtlig Overlevering skal Præstegaarden ogsaa være brændt ti Aar tidligere ved Lynnedslag. Som Bevis for, hvor vanskeligt det var at faa Præstegaarden genopbygget, kan nævnes, at man maatte sælge et Stykke af Præstegaardsjorden for at skaffe Penge, nemlig det Stykke, som nu ejes af Jørgen Petersen og Stykket overfor i Jørgen Andersens Ejendom.

Det ældste Dokument, der er bevaret, er en Skrivelse fra Amtstuen i Avgustenburg, hvori Amtmanden skrider ind mod det natlige Drikeri og Kortspil. Det skal være enhver fremmed forbudt at opholde sig mere end én Nat i Menigheden, og natlige Lag skal meldes og derefter straffes.

En anden Skrivelse fra samme Tid vedrører et »Konkubinats« i Vestermark, som »ved Tvang skal skilles«.

I 1797 var Præsten Daniel Byberg kommet i Strid med Menigheden. Præsten paastod, at det hørte med til hans Indtægter, at hans Gæs

maatte græsse paa Kirkegaarden, hvilket Menigheden nægtede. Det kom til Proces. Præsten ægrede sig syg baade paa Legeme og Sjæl og døde kort efter.

Samme Pastor Byberg havde ingen Børn, men tog to Drengene til sig, Niels og Peter Ravn. Niels blev senere Præst og døde som Præst i Nørrejylland. Peter blev gift med Sophie Brodersen, Datter af Forpagter Brodersen, som var i Slægt med Brandt, der da ejede Hjortholm. Til Peter Ravn byggede Byberg en Gaard i Kongshoved. Den er bygget som Kopi af Præstegaarden og kaldes endnu »Ravnereden«.

Lorens Nissen.

I 1801 blev Lorens Nissen Præst paa Kajnæs. Om denne mærkelige Mand, der fik saa stor Indflydelse paa Halvøen, har Overlærer H. P. H. Grünfeld, Slesvig, i 1879 udgivet en lille Bog, der paa en livfuld Maade skildrer Lorens Nissens Levnedsløb og Livsgerning.

H. P. H. Grünfeld var Kajnæsbo, født 1813 i Grønmark, men blev opdraget hos Degnen Peter Jørgensen, hvor han, som han selv skriver, havde den Lykke at komme meget ofte i Pastor Nissens Hus. Grünfeld døde 1894 som Overlærer ved den Kgl. Domscole i Slesvig. Ældre Folk vil endnu huske Grünfelds Regnebog, som en Gang var meget ubredt. Paa Titelbladet af Grünfelds Skrift ses Lorens Nissens karakteristiske Sikkelse med den imponerende Tophue. Billedet hænger endnu i gamle Hjem paa Kajnæs med følgende Underskrift: Lorens Nissen, Prediger zu Kekenis, geb. 1754 in Osterby, Amt Tondern, gest. 1842. »Der Mensch kan was er ernstlich will, wenn es nur an sich nicht unmöglich ist».

(Wege und Umwege, Pag. 22.)

Af nævnte Skrift skal her gives et Uddrag:
Den 1. Febr. 1754 fødtes i Landzbyen Øster-
by, Medelby Sogn, en Dreng, som i Daaben fik

Lorenz Nissen, Præst paa Kajnæs 1801-42.

Navnet Lorenz Nissen. Hans Forældre var uformuende Bønderfolk. Han var den ældste af seks Søskende, havde en forstandig og retskaffen Fader, en from og kærlig Moder. Fra

sit 7. til sit 15. Aar vogtede Drengen Kvæget samt hjalp ved Markarbejdet. Kun om Vinteren blev der holdt Skole. Lærerne var flinke Bønderkarle, der om Sommeren arbejdede i Marken og om Vinteren i Stedet for at tærskede med Plejlen svang Skolescepteret. De kunde læse, tildels endog skrive smukt, ja, nogle af dem havde endog drevet det saa vidt, at de kunde regne med Brøk. Udrustede med den i Landsbyskolen erhvervede Fond af Kundskaaber drog Brødrene med Undtagelse af én ud i Verden; Lorenz som den ældste først.

Da Lorenz drog ud.

I sit 15. Aar kom Lorenz Nissen til Faaretoft i Marsken til den derboende Degn, hvor han skulde agere en Slags Underlærer, og efter et Aars Tids Forløb konfirmeredes han. En trist og kold Aprilmorgen travede han ud af sin Fødeby. Hans Fader havde taget et Læs Tørv med paa sin Vogn for dermed at faa Rejseudgifterne dækkede. Dybt bevæget og vemodig ved Tanken om sin Afsked fra sin Moder og den hjemlige Arne løb Drengen foran Vognen, opfyldt af mørke Anelser om den ham forestaaende trange Livsbane. Syd for Søholmbro oplyste det danske Sprog. Det frisiske lød som Arabisk i hans Øren, og Plattysk forstod han kun lidt af. Først sent paa Aftenen naaede de Faaretoft, og den næste Morgen var Vidne til en tung Afsked mellem Søn og Fader. Lorenz havde just ingen misundelsesværdig Stilling her. Uden for Huset var alt for ham som en fuldstændig fremmed Verden. Han var en dansk Dreng blandt Frisere, stadig i Forlegenhed med Sproget, naar han skulde besørge et Ærinde, især naar han traf sammen med Kvinder, der ikke kunde eller vilde tale Plattysk.

Degnen var dog en skikkelig Mand, der hjalp ham til at blive flink i Regning og Skrivning, men videre gik hans Kundskaber heller ikke. En Overgang blev Lorenz syg af »Marskfeber« og maatte drage hjem til Østerby. Syg og afkræftet, som han var under Vandringerne hjem, der et Stykke førte over Isen, forvred han sine Fødder. Det var i Februar, og Vinteren var streng. Haltende og udmattet naaede han Stedesand. Tre Syslinge var alt, hvad han ejede at forfriske sig med. Med største Møje naaede han ved Nattetid Læk. Her kunde han dog ikke blive, da han ikke kendte et eneste Menneske og kun havde en Sysling tilbage. Han maatte se at naa Agterup, og med et Par Tvebakker i Haanden haltede han ud af Landsbyen.

Han anraabte Gud om Hjælp.

Det var en bidende kold Nat, og udmattet af Anstrengelse og Smerte segnede han til sidst og anraabte i sin Fortvivlelse Gud om Hjælp. Da hørte han pludselig Lyden af en Vogn, og et Glimt af Haab vaagnede i hans Sjæl. Han samlede sine sidste Kræfter for at rejse sig, stillede sig op ved Siden af Vognsporet og raabte til den hurtigt forbikørende. Til al Lykke var det en Mand fra hans Fødesogn, som gerne hjalp ham op paa Vognen. Han blev tildækket med nogle gamle Sække, og dette i Forbindelse med Fjellevognens stærke Rysten forhindrede, at hans Blod fuldstændig stivnede. Han naaede saa hjem den næste Dag, hvor han under Moderens kærlige Pleje snart genvandt Sundheden. Han kom atter til Degnen i Faaretoft, som trængte til hans Hjælp, og hvor han siden blev konfirmeret.

Fra Faaretoft førte Skæbnen ham først til Lille Volstrup. Der boede i ham en uimodstaae-

lig Trang til at lære, men hvorledes han skulde faa denne Trang tilfredsstillet, vidste han ikke, da han hverken ejede Penge eller Bøger. Alle-rede længe havde han følt en levende Lyst til at studere, og denne Lyst tiltog stadig i Styrke, og trods sine Forældres fuldstændige Uformu-ehed tænkte han kun paa at udfinde Midler til at naa sit Maal: at blive Præst. Hans liden-skabelige Lyst lod ham hverken have Rist eller Ro. Hvor ung og undselig han end var, gik han dog fra den ene til den anden for i det mindste at faa et godt Raad, og navnlig hen-vendte han sig til flere Præster. Men alle saa de paa ham, den fattige Bondedreng, med be-tænkelige Miner og fremstillede Sagens Vanske-ligheder for ham som uoverkommelige, ja, en af dem svarede ham endog med den Bemærkning: »Fuskere har vi nok af.«

Ogsaa Provst Petersen i Tønder, som han opsøgte i en Ferie og fremførte sine Ønsker over for, gav ham et afvisende Svar. Tung og mis-modig vandrede han den ensomme Vej tilbage over den mørke Hede. Hans Forældre tog le-vende Del i hans fejlslagne Forhaabninger og indprentede ham gentagne Gange som en Trøst, at Herrens Veje er uranselige.

Man kan, hvad man vil.

Man vilde næppe have kunnet undre sig over, hvis han efter saa mange mislykkede For-søg — hvoraf her kun er anført et Par — aldeles havde opgivet enhver Tanke om at studere. Han gjorde det imidlertid ikke. »Man kan, hvad man vil for Alvor, naar det blot ikke er umu-ligt i sig selv.«

Og han gav sig til at studere paa egen Haand, købte Bøger hos en Antikvarboghandler i Flensborg for nogle faa Skilling og læste i sin

Fritid og til langt ud paa Natten. 1773 blev han ansat som Skolemester i Sørup i Angel. Her levede den Gang den brave og gudfrygtige Pastor Thomsen, en udmærket Prædikant, hvis Taler dog ofte varede i samfulde to Timer. Ved Siden af ham stod Diakonus Nielsen, hvis Prædikener, der forøvrigt ikke var alt for lange, kun havde den ene Fejl, at ingen kunde sige: »Dette eller hint har han prædikeret om.« Han begyndte med et eller andet Skriftsted eller en god Tanke, hengav sig derpaa til Fantasiens frie Spil, saa ingen vidste, hvor han var blevet af, indtil han endelig landede et Sted, hvor han fandt et Amen. Man hørte derfor tit i hans Prædikener de mest uventede Ting. Da Degnens Datter skulde giftes, faldt han paa at give Bønderpigerne en Leksion og gøre en Afstikker til det gamle Testaments Kvinder. »Ja, Menneske,« — det var hans sædvanlige Tiltale. — »Sara og Anna. Abrahams og Tobias Hustruer, det var Kvinder, der kunde noget! Men I, hvad kan I, som kun løber efter Mandfolkene? Kvinderne maa kunne spinde, sy, lappe, stoppe, de maa kunne slagte, koge, ælte Dejj og bage Kager.«

Nærmere mod Maalet.

Da Udsigten til et regelret Studium syntes at være aldeles lukket for den unge Lorenz Nissen, indsaa han Nødvendigheden af at aabne sig en anden Udsigt for Livet. Og det maatte være ved Skolen, naar det ikke kunde være ved Kirken, men dog saaledes, at han derved kunde faa sit anstændige Udkomme. For tre Daler købte han sig en gammel Skrammelkiste af et Klaver, lærte Noderne og begyndte at klimpre løs paa nogle Hyrdesange, hvorved Degnens Søn var ham behjælpelig. Han traadte nu i Tjene-

ste hos Tingskriver Petersen i Lyksborg, der tillige var Degn og holdt Skole. Han mente, at der her i den fyrstelige Flække bedre var Lejlighed til at faa Bøger og andre Hjælpemidler. Fra Lyksborg kom han til Holdnæs, hvor han i to Aar var Huslærer hos Teglværksejer Rehhof. Her forlovede han sig med en ung Pige, som senere blev hans Hustru, fik saa Embede som Degn og Organist i Kosel, Hütten Amt. Fra Kosel søgte og fik han Embedet som Skrive- og Regnemester i Sønderborg. Hans Omflakken syntes at skulle standse her. Men den stærke Drift, der førte ham hen til alt, som hørte til Videnskaben, var ikke blevet sluttet. Han begyndte at lære Fransk, Latin, Græsk og Hebræisk. Kom der studerende til Sønderborg, som havde Sans for Videnskab, blev de snart hans Venner. Blandt disse var en Kandidat P. O. Boisen, den senere saa ansete Biskop paa Lolland, Stamfaderen til den kendte Slægt Boisen.

I Sønderborg —.

Her i Sønderborg fik Nissen ved Opfordring af Provst Schmidt efter en Døl Betæneligheder endelig Mod til at melde sig til teologisk Eksamen. Han indgav en Ansøgning til Kongen, fremstillede heri de Vanskeligheder, han havde haft at kæmpe med for ved natligt Selvstudium at tilegne sig de Kundskaber, som mere heldigt stillede paa en forholdsvis lettere Maade kunde erhverve sig ved Skolen og Universitetet, og tilføjede i en beskeden Tone, at han nok tiltroede sig selv at ville kunne bestaa ved Over-Konistorialeksamen. Han bad derfor allerunderdanigst om at blive fritaget for det akademiske Trianium, og erklærede sig villig til at underkaste sig en foreløbig Prøve hos Generalsuperintendent Adler. Dette blev ham indrømmet. Om

sin Rejse til Tønder for at aflægge Prøven fortæller han smukt og stilfærdigt i sin Bog: »Meine Wege und Umwege zur Kirche«, om sit Besøg hos sine gamle Forældre og om sit Møde med den yngste Broder, som lige var blevet udnævnt til Præst paa Før. Prøven hos Generalsuperintendenten forløb tilfredsstillende, og ved den nogen Tid efter i Slesvig afholdte Embeds-eksamen bestod den nu 41-aarige Lorenz Nissen med anden Karakter. Kort Tid efter blev han præsenteret til Valg ved den danske Kirke i Flensborg, hvor han valgts til Præst med 27 Stemmer af 32. Efter at have tilbragt fem Aar i Flensborg søgte og fik han Præsteembedet paa Kajnæs i 1801.

Mod det nye, ukendte Hjem.

Om sin Rejse hertil fortæller han selv:

»Fem lykkelige og skønne Aar af mit Liv havde jeg, endskønt indeklemt i den mørke Helliggeistgang, tilbragt i Flensborg med min Familie, da jeg endnu engang brød op, denne Gang, som jeg allerede da forestillede mig, for at begive mig til mit jordiske Livs sidste Station. Straks efter Paaske 1801 indskibede vi vore Ejendele, gik om Bord og under Sejl. Langsomt bortfjernede vi os fra den kære By i Dalen og saa den lidt efter lidt forsvinde for vore Blikke, der var fyldt med Taknemlighedens Taarer. Det var næsten Vindstille, og Natten brød frem. Vore mindste Børn blev bragt til Køjs, vi lod Lysene tænde, underholdt os ved Samtaler om vort Livs Farter og gennemgik, hvad der var vederfaret os af Godt og Ondt. Det blev Midnat. Det var en saa skøn og stille Nat. Vi kunde og vilde ikke sove. Vor Tilværelse forekom os alt for højtidelig, denne Midnatstime for hellig, mens vi under Stjernernes Blinken gyn-

gede over det os ubekendte Element, det stille, rullende Hav. Vor ældste Datter lavede Kaffen — saaledes havde vi endnu aldrig nydt den, henglidende over det baltiske Havs Bølger, omgivet af vore sovende og vaagende Børn og af alt, hvad Gud havde skænket os, for at søge vort nye, os ubekendte Hjem. Henimod Morgenstunden aabnede Skipperen Døren og meddelte os, at vi nu laa for Anker ved Kajnæs. Vi skyndte os alle op paa Dækket. Morgenrøden havde alt med sine gyldne Vinger farvet den østlige Horisont rød, og snart udgød Solen sine Straaler ud over det lille Land, som nu skulde optage os fremmede. Vi blev modtagne med Venlighed af vore Sognefolk og snart bekendte med dem og kendte af dem.«

Den nye Præst paa Kajnæs mærkede snart, i hvor høj Grad hans Sognebørn manglede sandt Kendskab til Kristendommen. Hans Tilhøreres Hoveder var opfyldt af den værste Overtro. Gud og Djævelen var opstillet lige over for hinanden, og den sidste drev sit onde Spil i Hekse og Troldmænd, saaledes som overalt, hvor Troens Lys mangler. Han søgte at berigtige og lutre raa og uværdige Begreber om Gud og Gudsdyrkelse, at fremkalde Guds frygt i Aand og Hjerter og at prædike den Tro, som aabenbarer sig i Tænkemaadens og Levnedes Omvendelse. I en fremskreden Alder, da Øjensvaghed forbød ham vedholdende Læsning, lavede han Møbler, forfærdigede en Slibemaskine, sleb optiske Glas, forarbejdede Brillen, Kikkerter, Elektricismaskiner, ja, byggede endog et Orgel, der endnu staar paa Kirkens Loft.

Orglet, som ikke maatte opstilles.

Da Orglet var færdigt og skulde opstilles, nægtede Menigheden imidlertid at antage det

»for at Kirkesangen ikke skulde lide Skade«. I Virkeligheden havde Degnen søgt at forhindre det for at blive fri for at spille. Denne Nægtelse var en Skuffelse for den aldrende Præst.

Pastor Nissen opnaaede stor Anseelse og Tillid i Sognet. Med Bønderne underholdt han en udstrakt Selskabelighed og fik ogsaa flere Børn gift paa Kajnæs. Med Naboerne var han »Dus«. Kirkebesøget var under ham talrigt. I en Skoleindberetning nævner han under Udgifter, som forestaar Sognet, en Forstørrelse af Kirken, som ikke kan undgaas. 1812 blev efter enstemmig Beslutning af Kirkeforstanderskabet den »evang. kristelige Salmebog« indført. I Ansøgningens Bevilling skriver Provst Frederici:

» . . . . at den ønskede Tilladelse hermed gives Pastor Nissen og Menighedens Forstandere under særlig Anerkendelse af deres rosværdig Anstrengelse til Fremme af den offentlige Opbyggelse.« Og videre skriver Provsten: »Deres Højærværdighed har beredt mig en stor Glæde, og jeg ønsker Dem oprigtig til Lykke med det lykkelige Resultat af Deres Anstrengelse, ogsaa med den rosværdige Endrægtighed, som Deres Menighed viste ved denne Lejlighed.«

Pastor Nissen og Claus Harms.

Da Claus Harms blev mere og mere bekendt i Kiel, lod Pastor Nissen sig en Lørdag fæрге over til Angel, gik til Fods til Kiel, hvor han om Søndagen hørte Harms prædike, hvorefter han spadserede hjem igen. Han roser Claus Harms Veltalenhed og fandt alene deri Hemmeligheden ved Mandens Kraft.

Pastor Nissen døde 1842, 88 Aar gammel. H. P. H. Grünfeld giver ham følgende Vidnesbyrd: »Han var begavet, derhos ikke alene aand-

rig og en behagelig Selskabmand, men, hvad der var Hovedsagen, en from Mand i Ordets rette Betydning, vel ikke ortodoks, men religiøs. Han var en Fader for sine Sognebørn og derfor ogsaa almindelig elsket og agtet. Han hadede Løgn og Hykleri, var stedse rede til at kæmpe mod Ondskab og at bryde en Lænse for Sandhed og Ret.«

Sønnen og Efterfølgeren, Christian Friedrich Nissen, som i 13 Aar var Faderens Medhjælper, senere 18 Aar Præst i Sognet, forstod ikke at fortsætte Faderens Arbejde. Paa Grund af Krigens Indflydelse i 1848 og den stadige Indkvartering i Sognet led det kirkelige og sædelige Arbejde stor Skade, som endda blev forhøjet, fordi Præsten ikke kunde modstaa Frittelserne, Omgangen med de indkvarterede Officerer bragte med sig. Proviantvæsnet havde stadig Ophold her. Han kom derigennem i nær Omgang med den mindre gode Del af Sognets Befolkning. Ulykkelige huslige Forhold — han var ikke gift — gjorde deres til, at han tabte Anseelsen i Sognet.

Kort og Brændevin i Præstegaarden.

Degnen plejede efter endt Skoletid at komme om i Præstegaarden for at spille Kort med Præsten og Husholdersken. Hver Søndag Morgen samledes Bønderne med Præst og Degn i Præstegaarden. Brændevinsflasken stod til fri Afbenyttelse paa Bordet, og Selskabet plejede at være meget snakkende. Pastor Nissen gjorde saa endelig den Bemærkning: »Maaske det snart er paa Tide at gaa til Kirke, Degn?« hvorpaa Degnen svarede, idet han blev siddende: »Som De ønsker, Herr Pastor!« og Underholdningen blev fortsat, indtil alle blev enige om at gaa til Kirken. Det er let forstaaeligt, at

Menighedslivet under disse Forhold visnede hen, og det er betegnende, at da Præsten døde 1860, et Forsøg af Witzke, Hjortholm, paa at sætte ham en beskeden Gravsten stødte paa stærk Modstand i Sognet.

Pastor Theodor Bernth, som i 1860 overtog Embedet under meget vanskelige Forhold, var strengt luthersk. Han indførte meget streng Punktlighed og Tugt, saa hele hans Embedsgering bar Præg deraf. Gennem pinlig Nøjagtighed, trofast Embedsførelse, ren Vandel er der gjort meget godt igen. Evangeliets Forkyndelse led dog under den strenge Tugt og Manglen paa Forskellen mellem Lov og Naade. En betydelig Støtte for Pastor Bernth har den dygtige og trofaste Degn Hansen været samt J. P. Witzke, Ejeren af Hjortholm. Det skyldes nærmest dem, at Kirken i 1870 fik et Orgel ved frivillige Bidrag.

Da der blev indført ny Salmebog i Kirken.

I 1891 indførtes den nye Salmebog. Det vakte dog en Del Modstand som altid ved Indførelsen af noget nyt, og en Mand fra Østerby demonstrerede i mange Aar ved at synge efter den gamle Salmebog —, hvilket jo havde sine Ulemper. Baade Pastor Bernth og Degn J. Hansen traf Skoleforordningen af 1888, efter hvilken det danske Sprog blev banlyst af Undervisningen paa nær to ugentlige Religionstimer. Paa Grund af sit danske Sindelag blev Pastor Bernth frataget Bestillingen, som Skoleinspektør og Pastor Vogel, Lysabild, antaget i hans Sted. Som Tak for denne »Daad« lod Præsten det ene af de to Egetræer, der stod ved den nordre Indgang til Præstegaarden — Symbolet paa Slesvig og Holsten — omhuggede. Det andet staar der endnu.

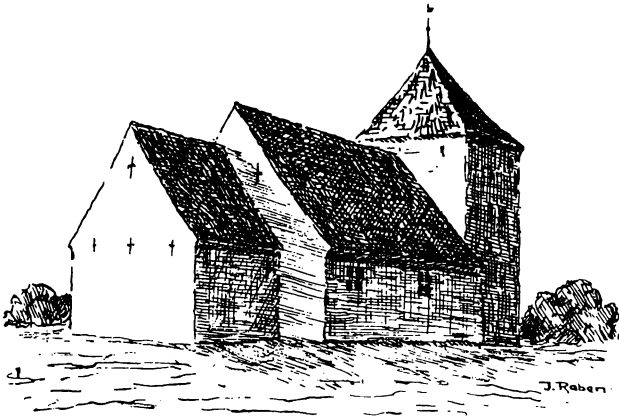
Pastor Bernth blev pensioneret den 1. Oktober 1894. Samtlige Skolebørn med Lærere bragte ham et Fakkeltog, og Menigheden overrakte ham et Guldur. Han døde i København 1907.

De senere Præster skal ikke omtales her. Hele Præsterækken har været: 1. Petrus Garristedius 1616—1642. 2. Johannes Garristedius til 1643. 3. Petrus Garristedius til 1664. 4. S. Henrikus Lilius til 1691. 5. Gregorius Bødeker til 1737. 6. Brolund til 1767. 7. Daniel Byberg til 1801. 8. Lorenz Nissen til 1842. 9. Christian Friedrich Nissen til 1860. 10. Theodor Bernth til 1894. 11. Jakob Bendixen til 1906. 12. Hans Peter Hansen til 1908. 13. Andreas Hamann til 1914. 14. Friedrich Immanuel Prahll til 1920. 15. Daniel Peter v. Huth-Smith til 1928. 16. Frederik Frederiksen.

Lidt om den gamle Kirke.

Kirken er som nævnt bygget af Hertug Hans d. Y. Altertavlen, som forestiller Jesu Gang til Golgatha i Billedskærerarbejde, skal stamme fra Sønderbrog Kirke. (St. Nicolaikirken). De to Fløje (nu ikke bevægelige) er foran overmalet, paa Bagsiden viser de til venstre Ærkeenglen Mikael i Kamp med Dragen, til højre en Biskop med Krumstav og Tiara. Alterrummet og Skibet er adskilt ved en Rundbue. Tværbjælken under Rundbuen bærer, henvisende til det over Buen hængende Krucifiks, følgende Indskrift: »Det være langt fra at rose mig uden af vor herris Jesu Christi Kors, ved hvilket Verden er mig korsfæstet og jeg Verden. Gal. 6. v. 14.« Paa Rundbuens Underflade staar to lavrbærkransede Bibelord: »Bereder Herrens Vej« (Essaias 54. 3.) og »Gifver, saa skal eder gifves«.

Den oprindelige Indgang fra Vest blev vist nok tilmuret i 1695, da der dengang blev tilbygget en lille Udbygning paa Sydsiden, Vaabenhuset. Over Indgangsdøren hænger et Solur med følgende Indskrift: »Anno 1695 ist dieses

Kajns Kirke, efter en gammel Tegning.

Seegenhaus durch H. Claus Paulsen und F. Anna Paulsen Gotte zu Ehren, der Kirche zur Zier und der Gemeinde zum Besten andenklich verehret.« I denne Tid var ogsaa Taarnrummet forsynet med Siddepladser. Denne Del kaldtes »Hans Peter Kromands Kirke«. Da Kirken fik Kakkelovn i 1895 blev det nødvendigt at skille Taarnrummet fra Kirken. Den daværende Indgang gennem Vaabenhuset blev tilmuret og den vestlige Indgang igen brudt op, og Taarnet indrettet som Forrum. I Taarnrummet staar tre Ligsten, som før laa paa Kirkegulvet. Grunden under Kirkegangen fra Taarnbuen til Korbuen er inddelt i Gravsteder gennem murede Skillevægge.

Den sidste Tilladelse til Begravelse i Kirken blev givet 1785, efter hvilken Andreas Schmidt fra Nygaard mod en Betaling af 6 Mark Lybsk maatte begraves der. Den ene af de tre Ligsten i Taarnrummet er tilegnet Pensionær J. Hansen, Hjortholm, død 1740, den anden kongelig Pensionær Claus Paulsen og Hustru Anna, født Brandt, begravede 1701. Den ældste, kunstfærdigt udhuggede Sten bærer følgende Indskrift: »Anno Christi d. 18. Avgust er hensofvød udi Herren erlig og velagt Mand Hans Nielsen, som hawer wered Kirkeværge til Keinæs Kirke og Landemand til Birketing udi - - - Aar i hans Alders 84 Aar. Anno 16 - - den - - er hensofvød i Herren erlig og gudfrygtig Kvinde Caren Hanses barnefødt udi Querne Præstegaard i Angel. Hendes Fader var hæderlig og vellærd Mand H E - - - i hendis Alder - - Aar. Psalme 90: Herre lær os at bekende, at vi skulde dø, paa det vi kunde blive forstandige.« I Taarnet hænger to kønne Bronze-Klokker. Den ene bærer følgende Indskrift: »Anno 1615 M. Peter Melchior Brande me fecit u Von Gottes Gnaden Johannes, Erbe zu Norwegen, Herzog zu Schleswig-Holstein, Stormarn und der Dittmarschen, Graf zu Oldenburgh und Delmenhorst.« Den anden, den store Klokke bar samme Indskrift. Den blev taget ned under Krigen for at omsmeltes til Kanoner. For sidste Gang lød dens Malmtoner, efter at Sognepræsten havde bedt »Fader vor« efter Gudstjenesten Midsommersøndagen 1917.

Genforeningsklokken.

Efter Genforeningen fik Kirken en ny Klokke som Gave fra »Nationalfonden af 1918 til Anskaffelse af Kirkeklokker til Sønderjylland«. Klokken har følgende Indskrift:

»Opløft din Røst
paa gammel Vis,
til Hjertets Trøst
og Herrens Pris.«

Det danske Folk gav mig til Kajnæs Kirke i Genforeningsaaet MCMXX. De Smithske Støberier i Aalborg gjorde mig.«

Klokken har en Vægt af 848 Kilo, og Malmen bestaar af tre Dele Kobber og en Del Tin. Den blev indviet en Søndag i Oktober efter Guds-tjenesten. Sognepræsten omtalte først Klokkens Tilblivelse og oplæste Gavebrevet som fulgte med, hvorefter Menigheden staaende sang »Kirkeklokke, ej til Hovedstæder,« og for første Gang lød derefter Klokkens kaldende Toner højtideligt ud over Kajnæslandet.

Præstegaarden.

Præstegaardens Bygninger stammer fra 1774. da den blev nyopbygget efter Branden. Stuehuset er dog flere Gange blevet grundigt restavreret, sidste Gang 1921. Præstegaardens største Pryd er det ældgamle Kastanietræ i Haven. Ingen véd hvor gammelt det er. Det skal have oplevet begge Brande og kunde sikkert fortælle en hel Del, om det havde Mæle. Stammen maa-ler en Alen over Jorden 8 Alen i Omkreds. Det skal være det største Kastanietræ i Sønderjyl-land, maaske i hele Danmark. Afdøde Degn C. G. Schmidt lader det gamle Træ fortælle føl-gende:

Jeg stille venligt beder: O, kære, lad mig staa!
I Læ af minè Grene Du Ly for Storm skal faa,
De Øksehug, som fælded smaa Brødre, Søstre kær,
Mig bragte blødend Hjerte, da de mig stod saa nær.

Jeg atter snart vil grønnes, staa blomstersmykt i
 Vaar,
 Fortælle frit og skildre om mig svundne Aar,
 Om Kampens Lummerhede, med Tab og Vinding,
 Sejr,
 Som klart mit Øje skued paa Sø, i Storm, Uvejr.

I Vaar og Sommer over jeg er et løvgrønt Bo;
 Sangfugle glad jeg rækker god Næring, søden Ro,
 De Blomster, jeg udfolder, som fanger Sollys, Liv,
 Tit brat i Stormen falmer og brister let som Siv.

Hvert Aar, naar jeg ved Pinse staar i min Blom-
 sterpryd,
 Du sjæleglad erindres om Julefestens Fryd.
 En Gran med Lys og Kærter jeg altid grant er lig,
 Der dig om den Jul minder, der hisset venter dig.

Min Stamme stærke Storme tit revet har itu,
 Dog Baand af Jern mig giver god Støtte, Kraft endnu.
 Granvoksen, pandefuret jeg ser mod stormfuldt Hav
 Og om snehvide Kirke paa sunkne Slægters Grav.

Lad Jævnøgnsstorme rase og ryste stærkt min Fod,
 De fæstner mine Rødder, paa Skaden raader Bod.
 Trods sund Marv jeg end ejer, et Tegn paa Helsen
 god,
 Jeg dog i Nattevagter kraft-, mod- og haabløs stod.

Saa let min Stamme bærer sin ranke, slanke Top,
 Der over hver en Abild og Gren højt rager op.
 Her Finke, Stære, Drosler, Solsorter, Nattergal
 Glad søde Sange kvidrer i Kronens lune Hal.

De efter Vandringsfærden glad tager til mig ind,
 Med Reder, Fløjten, Triller de fryde vil dit Sind.
 De af Erfaring vide, at det er Kongeart,
 De smaa et Hjem at byde, dem være huld og sart.

Jeg, som i mange Tider i Haven ikke saa
 Kær Dreng og vakker Pige omkring min Stamme
 staa,

Blev saare glad til Mode det silde Efteraar,
 Da lille Jacob fødtes i Kajnæs Præstegaard.

Jeg siden mig har glædet ved liden Børneflok
 Der under mine Grene ser Blomsterrigdom nok,
 Og midt i Løvsalsskyggen kan lege glad Tagfat
 Og klappe i Smaahænder fra Morgengry til Nat.

Naar Efteraarets Storme begynder deres Høst,
 Og rystend, sitrend, bævend jeg mindes gammel
 Brøst:

Børn smaa da Fryd beredes, idet jeg smilend se
 Paa min Frugt, som nedmejes af Stormens skarpe Le.

I tidligst Manddomsalder jeg saa et grufuldt Syn,
 Ildsluer mig ompændte og svedte mine Bryn.
 Til Grunden grumt nedbrændte ældgamle Præste-
 gaard

Med alle Kirkebøger fra førstnedskrevne Aar.

Snart Bølgens Magt mig smerter, snart Stormens
 Hyl og Brus,

Og Stormflod, den, der lagde ni Huse helt i Grus,
 Et Ægtepar fik redet Dødsseng i Kajnæs Ørk
 Hin skæbnessvangre, kolde Novembemat saa mørk.

Til Trods for Fyrtaarn »Kajnæs«, »Kalkgrund«, Vagt-
 fyr paa Sø

Jeg dog saa Skib gaa under, dets Folk i Bølgen dø,
 Jeg det om Briggen »Haabet« og »Bonafide« ved,
 Samt »Anna Margaretha«, der ved Flejmosse stred.

Af Grave, som sig aabned paa Kajnæs Kirkegaard,
 Jeg talt har fire Tusind fra første Barndomsaar.

Mig mest den Grav nedbøjer, der gemmer den Præsts
 Støv,

Hvis Baare, kransomblomstret, jeg dækte med mit
 Løv.

Kun tvende Vaar, én Sommer i Kajnæs Menighed
 Sit Kald han trofast røgted, som jeg og alle ved.
 Ved Foden af min Stamme han tolked Skriftens Ord,
 Der lød i Kirke, Skoler, ved Daab og Herrens Bord.

Han vejede Sorgens Naade, han vejede Naadens Sorg;
 I Stilhed blidt han skued opad til Fredens Borg,
 Hvorfra han nedbad Naade for Menighedens Flok;
 Og for sig selv han sukkede: Din Naade er mig nok!

Saa ydmyg, kærlig, stille, med selvfornegtend Sind,
 Jeg saa den Herrens Tjener i hvert et Hjem gaa ind.
 I Sygdoms, Sorgens Kummer han med sin Trøst
 var nær.

I karskes, glades Samfund fik hver ham saare kær.

Han ej af Hustru glemmes, Børn, Frænder, Menighed;
 Derom de Taarer vidned, der fældtes, da han stred,
 Den Gave, som ham ræktes for Lægedom at faa,
 Den Sølvkrans og de Blomster, der paa hans Kiste
 laa.

Og jeg kan aldrig glemme Oktoberdagen lun,
 Da hans den sorte Baare stod under mit Paulun,
 Den store Sørgeskare, der grædende om den stod,
 Hans mange Embedsbrødre, som rig Trøst lyde lod.

Da jeg saa hvert Hjem bringe en dejlig Mindekrans
 Og Taarestrom nedflyde for tidlig Bortgang hans:
 Med taaredugget Øje en Krans i Hast jeg bandt
 Af mine gule Blade, der dryssende nedrandt.

Med Kærlighedens Blikke jeg til din Grav ser ned,
 Hvor Du i Stilhed hviler og sover sødt i Fred.
 Den plejes, fredes, værnes af Frænde-, Vennehaand,
 Med den Du stille knyttet saa fredeligt et Baand.

Hvil sødt, Korsdrager stille, hvil sødt i Gravens Bo!
 Du Lægedom har fundet for Smerte, Strid, Uro;
 Du lever end i Hjerter, for Troskab Løn dig sker,
 Af Menighedens Herre, Du for Højaltret ser.

Ham, de en Gang skal skue, der holder Herrens Bud
 og Himmelvejen vandrer, ret, sand Tro har til Gud,
 Paa Jesum, den opstandne, der Gensynshaabet gav,
 Som svæver over Baare og peger højt ved Grav.

I Dag har jeg mig glædet ved dig, Kastanieholt!
 Tillad mig tit at træde ind under dit Løvtelt!
 En Ledestjerne være mig skal dit Afskedsord
 I Hverdagslivets Tummel paa denne arme Jord.

Skolevæset paa Kajnæs.

Om Skolevæset paa Kajnæs i de første Aarhundreder efter Kirkens Opførelse ved man næsten intet. Dog fandtes for lang Tid siden en Fortegnelse over Degnene over Stolen i Kirken, hvor Degnen havde sin Plads. Efter denne Fortegnelse har der været følgende Degne: 1. Hans Paulsen 1615; 2. Hans Christian Petersen 1663; 3. Gottfried Preutzen; 4. Peter Preutzen; 5. Klaus Hansen 1730—56; 6. Hans Christian Clausen 1756—93; 7. Peter Jørgensen 1793—1829; 8. Christian Hansen Uhlenberg 1829—64; 9. Jørgen Hansen 1864—90; 10. Christian Gympoes Schmidt 1890—1912; 11., Axel Vald. Viggo v. Monrath 1912—1919; 12. Peter Diedrichsen.

Sønderby var oprindelig den eneste Skole paa Halvøen. Undervisningen har indtil 1800 været maadelig, thi Pastor L. Nissen skriver i en Beretning om en Skolevisitats: »Der var kun faa regnende Børn, og ingen, som regner mere som de 4 Species. I det hele er man her i Sognet tilbage med Regningens Anseelse. Skyl-

den ligger hos Forældrene, som, hvad de gamle indfødte angaar, hverken kan læse eller skrive, og som selv har tilegnet sig Direktionen med Hensyn til Børnenes Undervisning. For ganske faa Aar siden maatte her ingen Pige lære at skrive. Men i den Henseende er Skolernes Tilstand dog i fremadskridende Bødring, idet Smagen paa Regning og Læsning tiltager, og bliver denne Undervisning aarlig mere almindelig.« Det er sikkert Pastor Nissens Fortjeneste, at have bragt Skolen i Gang, hvad let er forklarligt, da han selv mange Aar havde været Lærer. Dog havde han først at kæmpe med Forældrenes Modstand. De nægtede endda at betale Skolelønnen, saa der maatte skrides til Udpantning, hvad igen blev virkningløst, fordi ingen vilde byde paa de pantede Ting. Tilmed var Skolebesøget yderst ubestandigt. (Efter Nygaards Udstykning 1766 kom der ogsaa en Skole i Bredsten. Den blev taget i Brug 1777.) Det var Peter Jørgensen fra Majbøl, der var Degn og Skolelærer i Pastor Nissens første Tid. Han blev gift med sin Forgænger Hans Christian Clausens Datter 1783. Af deres tre Børn blev yngste Datter, Anne Cathrine, gift i Grønmark med Styrmand Mathias Hansen, hvis Fader var Hans Mathiesen, der paa sine Sørejser havde antaget Navnet Grünfeld. I dette Ægteskab var der to Sønner Hans Peter Hansen Grünfeld, født 1813, den senere meget bekendte Overlærer ved den kongelige Domskole i Slesvig, Forfatter af Regnebøger og Skolebøger, og Christian Mathias Hansen Grünfeld, der blev Parcellist og Høker i Grønmark. Degnen P. Jørgensen døde 1829, 73 Aar gammel.

Hans Efterfølger var Christen Hansen Uhlenberg fra Ulbjerg ved Nordborg. Han var født 1801 og kom paa det kongelige Seminarium Bernstofminde 1819, som han efter tre Aar for-

lod med Karakteren »meget duelig«. Efter at han havde haft to Pladser paa Fyn, kom han 1829 til Kajnæs som Degn og Skolelærer. 1830 giftede han sig med Frederikke Louise Witzke, Datter af Jørgen Peter Witzke, Ejeren af Hjortholm. I dette Ægteskab var en Søn, Hans Peter Christian Uhlenberg, født 1838. Denne Søn besøgte Seminariet i Jøllinge 1857—1860, hvorefter han kom til Kajnæs som Andenlærer i Sønderby, og senere som Førstelærer. I 1862 giftede han sig med Marie Cathrine Paulsen fra Torsthoved. I dette Ægteskab var der seks Børn, hvoraf nogle endnu lever i Amerika, og en, Telegrafkontrollør Christian Marius Uhlenberg er ansat i Sønderborg. Hans Peter Christian Uhlenberg blev i 1866 forflyttet til Notmarkskov, og nu blev Jørgen Hansen fra Egevad i Bov Sogn Degn og Førstelærer.

Da Jørgen Hansen var ni Aar gammel mistede han sin Fader og da Moderen sad i smaa Kaar med fire Børn maatte Jørgen ud at tjene om Sommeren og gik kun i Skole om Vinteren. Efter sin Konfirmation kom han i Plads som Tjenestedreng hos en Bonde, P. Johansen i Tinglev, hvor han var i to Aar. Derefter var han tre Aar Andenkarl hos en Enke i Uge. Men han kom atter tilbage til Johansen i Tinglev, som havde Interesse for den begavede Karl og senere hjalp ham med et Laan, saa han kunde komme paa Skaarup Seminarium. Dette forlod han 1844 med Hovedkarakteren »meget duelig«. Hansen virkede flere Steder paa Fyn og i Sønderjylland, til han 1855 blev ansat som Degn og Førstelærer i Esgrus, Angel, en Stilling, han beholdt, indtil han den 16. Juli 1864 fik sin Afsked, fordi han svarede ja, da han af Konsistoriet blev spurgt, om han holdt fast ved den Troskabsed, han havde svoret Kong Christian IX.

Den 8. December 1864 fik han igen en Stilling, nemlig som Degn og Førstelærer paa Kajnæs, hvor han forblev til han i 1890 tog sin Afsked, 70 Aar gammel. Hansen skildres af alle, der har kendt ham, som en sjældent begavet, varmhjertet og dansksindet Mand. Hans Virksomhed baade som Degn og Lærer har sat dybe Spor paa Kajnæs. I Ægteskabet — han blev gift 1856 med Caroline Christine Nissen fra Stenberg — var der otte Børn.

Efter Hansen kom Christian Gympes Schmidt, født 1856 i Vonsbæk, Haderslev Amt. Schmidt besøgte Tønder Seminarium fra 1874—77, blev Andenlærer ved Skolen i Fjelstrup fra 1877—1880, i Hajstrup 1880—1883 og 1883—1887 eneste Lærer paa den lille Ø Aarø i Lillebælt. Fra 1887—1890 var Schmidt ansat som Lærer i Guderup, hvorfra han 1890 kom til Kajnæs som Degn og Førstelærer, et Embede, han beholdt til 1912, da han tog sin Afsked. Da imidlertid alle de yngre Lærere blev indkaldt under Verdenskrigen, maatte Schmidt atter træde til og var en Tid Lærer baade i Sønderby og Østerby Skoler. Schmidt døde pludselig den 27. December 1917 paa en Spaseretur. Ogsaa Schmidts Navn nævnes med Agtelse af tidligere Elever og Forældre. Han holdt meget af det lille Kajnæs og har skrevet flere Digte til Kajnæslandets Pris. Schmidt overleves af Hustru og fem Børn.

Under Skolevæsnet skal her ogsaa siges et Par Ord om en i sin Tid meget kendt Lærer, som — skønt han aldrig har virket som Lærer paa Kajnæs, — dog har en stærk Tilknytning til vor lille Halvø. Det er H. P. H. Grünfeld, som blev født i Grønmark den 6. September 1813, men blev opdraget hos sin Bedstefader Degn P. Jørgensen, Sønderby. Grünfeld begyndte sin Lø-

bebane som Skriver paa Amtsstuen i Sønderborg, kom senere paa Tønder Seminarium, som han forlod med Udmærkelse 1838. I seks Aar virkede Grünfeld nu som Lærer ved forskellige Folkeskoler, indtil han 1844 af Kong Christian

N. P. N. Grünfeld, Overlærer ved Domskolen i Slesvig.

VIII. blev udnævnt til Lærer ved den Kongl. Domscole i Slesvig. Grünfeld interesserede sig ganske særligt for Regning, Matematik og Astro-nomi. Han udgav flere Regnebøger baade paa Dansk og Tysk samt aritmetiske og geografiske Lærebøger. 1852 blev der bevilget ham en Orlov, som han benyttede til at høre Forelæsninger ved Københavns Universitet. 1879 blev han udnævnt til Overlærer ved Domskolen. Grünfeld udgav ogsaa forskellige Skrifter og holdt en Mængde Foredrag om videnskabelige Emner.

Skolelæreren og de opsigtsvækkende Pendulsvingninger.

I 1851 opdagede den franske Astronom Foucault ved et opsigtsvækkende Pendulforsøg, at man direkte og øjensynligt kunde bevise Jordens Omdrejning om dens Akse. Eksperimentet vakte uhyre Opsigt Verden over, og Grünfeld interesserede sig levende derfor. Allerede i 1853 udførte han Forsøget i Slesvigs Domkirke og i 1883 — og flere Gange siden — i Kajnæs Kirkes Taarn. Forsøget bestaar i, at en tung Blykugle bliver hængt op i en tynd Staaltraad, som naar fra Taarnets Loft omtrent ned til Jorden. Kuglen bindes nu fast med et Stykke Sejlgarn til Væggen. Naar Kuglen er kommet fuldstændigt i Ro, brændes Traaden over, og Kuglen svinger frem og tilbage i samme Retning, mens »Jorden« drejer sig. Paa Kuglens Underside er anbragt en fin Spids, som ridser i noget fint Mel, der er lagt paa et Bræt. Man vil nu se det Særsyn, at Ridserne i Melet vil blive som en Stjerne i Løbet af nøjagtig 24 Timer. Blykuglen til Forsøget ligger endnu i Sønderby Skole. Forsøget har Grünfeld selv nøjagtig beskrevet i Sønderby Skoles Kronik. Beretningen slutter saaledes:

Des Menschen Leben währet siebenzig Jahre. Dieses Alter habe ich nun bald um acht Jahre überschritten. Ich muss mich also zum Abzug rüsten und spreche den herzlichsten Wunsch aus für das Wohlergehen der braven Bewohner der Halbinsel und ganz besonders meiner Familienmitglieder und Freunde.

Sønderby, den 1. Juni 1891.

H. P. H. Grünfeld.

Da Udstykningen foretoges.

Indtil Aaret 1768 boede Bønderne i Byerne Østerby og Sønderby, og Jorden blev dyrket i

Fællesskab. Vesterby derimod har aldrig været Bondeby. Foruden Møllen laa her paa begge Sider af Vejen, som fører ned til Stranden, en Del smaa Huse, som var bygget til de fra Sønderby udflyttede Arbejdere, som ikke fandt Beskæfti-

Ved Sønderby Strand.

gelse ved Landbruget alene. Deres Hovederhverv har sikkert været Fiskeri. Efter mundtlig Overlevering blev Byen afbrændt af Svenskerne under Svenskekrigen, paa de to Huse nær, som endnu ligger ved Stranden. Navnet »Udenbys« som jo efter alt at dømme er et Tilnavn, som er bleven givet disse Folk, som boede »udenfor Byen«, er for faa Aar siden gaaet i Graven med gamle Marie Kathrine Madsen, født Udenbys. Byen Vesterby blev ikke opbygget igen efter Krigen. En lille Levning af en Svenskeskanse findes endnu paa Gaardejer

Hans Christensens Mark, tæt ved Strandbred- den. Til Sønderby hørte Fællesmarkerne Lille- mark, Vestermark, Skoven og Nedermarken. Til Østerby Gammelmark, Nymark og Hagenseg.

Den Jordbog, som omhandler Udskiftningen ligger endnu paa Sogneraadskontoret. Paa Ti- telbladet staar med sirligt prentede Bogstaver: »Jord Boog over Østerby Byes Grunde paa Kek- nis, opmaalt og igien udlagt. Anno 1770. Op- maalingen og udlegningen udi denne Jord Boogs beskrevne Grunde er skeet efter det Ny nu brug- elig Maal, hvor 16 Fod gjør 1 Rude, og er her deelt udi 10 Geometriske Fod. Paa enhver Tønde er altsaa 360° — følgelig paa 1 Skiep 45 saadanne quadret Ruder bleven beregnet.« Saa følger en nøjagtig Opgørelse over de Grundstyk- ker, der tildeles hver »Bohlsmand«, og deres Bonitering. Der er 11 »Bohlsmaend« i Østerby, 13 i Sønderby samt nogle Kaadnere. Det er interessant at lægge Mærke til, at flere af de Ejere, der nu sidder paa Gaardene, er Efter- kommere af dem, der er indført i Jord-Bogen. Baade Bønderne i Østerby og i Sønderby havde her deres egen Smed. En gammel Kontrakt giver Oplysning om Forholdet mellem Bønderne og Smeden:

Forliegse Bref imellem vi 11 Bohlsmaend og Smeden udi Østerby, som følger Anno 1768 den 18. Februar:

Hvorledes Hans Pligter skall være imellem os og ham: For det første, antager Smeden vo- res Arbed saaledes til Arv og Eie, dog han skall talle sin Nabos Minde, om de er forneuet med Hannem eller ikke. Arven maa være Søn eller Pige, so kand og maa dog ingen antages dertil udan Naabors Tilladelse.

For det andet, saa skall Smeden gjørre os vores Arbed, hvad vi forlanger ved hannem ud-

forhindret, undtagen Leer og Skiere, Knive og Laas, men selv skal vi skaffe Kol og Jiern. For det dredie, saa forpligter vi os tilsam at give all det hans Formand haver haft og fadt: all det hans Formand haver haft som er grund og gresning; og tre Skipper Byg af hver Mand til sin Køe.

Hvilket vi selv underskriver for os og vore Efterkommere.

Christian Rasmussen, Forstander i Østerby.
Jens Christian Schmidt. Jørgen Iversen, Jørgen Mathiesen, Christen Christiansen, Christian Petersen, Christian Wolf, Iver Pedersen, Hans Hansen Sørensen, Peter Nelsen, Christian Jørgensen, Peter Hansen.

Hagens Eg.

Allerede i Jord-Bogen kaldes de længst mod Øst liggende Gaarde Hagens Eg. Til dette Navn knytter sig følgende Sagn:

En Junker Hagen, som boede paa Kajnæs, havde forelsket sig i Junkerens Datter, som boede paa Lysabild Slot. En Morgen, da han var undervejs til Lysabild, for at anholde om hendes Haand, indskar han to Hjerter i Barken paa et stort Egetræ. Over Hjerterne i Barken skar han Korsets Tegn, som et godt Varsel for sin Gang. Paa Borgen i Lysabild blev han imidlertid afvist med Haan og Kulde. I sin Harmø lod han Træet med de to Hjerter hugge om, og han drog i det fremmede. Men den afhuggede Egestump slog nye Kviste, der i Tidens Løb voksede op til et stort Træ. Dette Træ stod i flere Hundrede Aar, og paa hele Kajnæs kaldtes det kun for »Hagens Eg«. Træet er nu for længst faldet, men Navnet lever.

Andre Sagn og Overleveringer.

Nygaard og Hjortholm var allerede blevet

udstykket et Par Aar tidligere. Af de fra Nygaard udstykkede Arealer har vi endnu, Holmkobbøl, Sønderkobbøl, Skolekobbøl og Lillekobbøl. Og af Hjortholm, Benævnelserne Vesterkobbøl, Midtkobbøl og Damkobbøl. Paa Halvøens nordligste Pynt, gaar en lang, smal Landrevle ud i Havet, i Folkemunde kaldt »Witzkes Rev«. Et

Gammelt Hus i Midtkobbøl kaldet „e Palæ“, Huset er nu nedbrændt.

gammelt Sagn fortæller, at her havde en Troldkælling begyndt at lave en Dæmning over til Høruphav. Desværre fik hun den aldrig fuldført!

Ud for den høje Klint ved Torsthoved (»Tors-Hoved«) ligger en meget stor Sten, vistnok den største i Amtet efter Dybbølstenen. Om denne Sten er der flere Sagn. Ligesom Dybbøl-Stenen skal den være kastet efter Kajnæs Kirke af en Jættekvinde, som boede paa Klintinghøj. Hun lagde Stenen i sit Strømpebaand og brugte dette som Slyng, men Slyngen brast, og Stenen naaede ikke sit Maal. Ogsaa i Vesterkobbøl ligger der indtil for faa Aar siden en meget stor Sten.

Om denne fortaltes der, at den drejede sig, hver Gang den kunde lugte, der bagtes Brød hos Naboen.

Øst for Hjortholm, ikke langt fra Smedien, laa indtil forrige Aar et gammelt Hus, kaldet »e Palæ«. Paa dette Hus fandtes over Døren følgende Indskrift: »Frydenlund er opbyggt af Jørgen Christensen og Anna Christine Kaads, Aar 1795, den 25. Marts oprejst. Kom over paa Iis til Keynis«. Huset brændte forrige Sommer, men Bjælken med Indskriften reddedes og findes nu paa Sønderborg Museum.

Det ældste Hus paa Halvøen findes nu i Vesterkobbøl og tilhører Enkefru Wolf. Her var i gamle Dage Kro, og fra det højtliggende Hus saas Lysene tidt skinne til langt ud paa Natten; hvorfor det fik Navnet »e Fye«, et Navn det har beholdt til vore Dage. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede gik denne Krobevilling over paa den nu nedlagte Grønmarks Kro.

I Grønmark laa indtil for faa Aar siden et andet af de ældste Huse, hvor nu Snedker Nielsen bor. Her boede i gammel Tid »Markfogden«, der havde Opsyn med Hjortholms Køer og Faar. Grønmark var nemlig uopdyrket Græsareal, deraf Navnet. Gamle Folk mindes endnu, at det gamle Hus kaldtes »e Faarhus«.

De trolovede skulde plante Træer.

I Nygaards Kommune ligger et Par Gaarde, som bærer Navnet »Bøgehoved«. Om Oprindelsen til dette Navn fortæller Henrik Ussing i »Det gamle Als«:

I 1730 udkom der en Forordning for Sønderjylland om, at trolovede skulde plante Træer. Om dette er der endnu Minder flere Steder paa Als. Ved Nygaard paa Kæjnæs er der saaledes et Sted, der hedder Bøgehoved. Her plan-

tede nyforlovede i Omegnen hver en Bøg, og Folk, der nu vilde have været over 100 Aar, om de havde levet, har fortalt, at det gjorde man ogsaa i deres Bedsteforældres Tid. Man mener, det er efter denne Beplantning, at Stedet har faaet Navnet Bøgehoved. — I Sønderkov ved Sønderborg var det Skik at plante Ege, naar man blev trolovet. Der staar nogle af dem endnu.

Saaledes finder man Oprindelsen til mange Stednavne, naar man søger til Bunds. Nogle Navnes Oprindelse fremgaar tydeligt nok af Ordet, som Gaas-Vig, Bjørnodde, Kobbelled, Hjortholm. Andre Navne er derimod ganske gaadefulde. Hvem kan saaledes give Oplysning om »Trænge«, »Kongshoved«? »Galgehøjen« i Vestermark har antagelig en Gang været Rettersted, og »Torsthoved« har været Offersted for Guden Thor.

Kronborg og Ny Kronborg.

I Nygaards Kommune ligger ogsaa Gaardene Kronborg og Ny Kronborg, som oprindeligt var en Gaard. Den første Ejer hed Jens Hansen Møller og stammede fra Rødekro. Han havde i sin Ungdom tjent syv Aar som Artillerist paa Kronborg ved Helsingør. Da han nu ved Nygaards Udstykning 1766 her købte nogle Parceller og byggede Gaard, kaldte han den Kronborg. Hans Efterkommere sidder endnu paa Gaarden.

Genforeningspladsen ved Østerby Strand

blev planlagt allerede ved Mødet i Gaasvig Kro paa Genforeningsdagen 1920. Man blev enig om at vælge det historiske Sted, hvor Resterne af den danske Armé efter det heltmodige Forsvar af Dybbøl blev indskibet og ført over til de dan-

ske Øer. Allerede under Trearskrigen var Kaj-næs udset til Udskebingssted under en eventuel Retræte. General de Meza fortæller i sin Dagbog under: Løvedag den 26. Mai (1849):

»Besøg paa Kainæs hos Oberstløjtnant Blom. Majorerne Bruun og Bülov samt Captain Ovesen gjorde Touren med til Kainæs. Først bestege vi Hørup Bakker ved Kirke og Mølle for at forvisse os om denne Positions Ypperlighed ved en mulig Retraite fra Sønderborg til Kainæs som Repli og Udskebingsposition. Besøgt Fyret, hvorfra Udsigten magnifique. Dernæst kjørt til Østerby Kyst og fundet den for fladstrandet til Broanlæg. Det bedste Sted var S. O. for Kainæs Kirke og Mølle mellem Vesterby og Sønderby.«

Generalen fortæller derefter, at han spiste til Middag paa Kainæsgaard, hvor det gav Risengrød og Pandekager samt Steg og forskellige eminente Vine, og derefter inspicerede han Skanseanlæggene paa Drejet. Af disse Skanseanlæg ses endnu Spor.

Om Retræten og Udskebningen ved Østerby

efter Prøjsernes Overgang til Als den 29. Juni 1864 fortæller Løjtnant J. H. Kloppenborg udførligt i sin Bog »En gammel Soldats Erindringer«, der udkom 1888 i Chicago. Løjtnant Kloppenborg førte selv Trænet til Kaj-næs, hvor det blev opstillet paa Parkeringspladsen Vest for Kirken. »I samfulde tre Dage«, fortæller han, »var vi beskæftigede med Indskibningen. Vognene var opstillet med Fronten mod Skibsbroen; for stedse at kunne være til Stede, havde jeg og en Vagtmester ved Gendarmeriet taget Kvarter i en Omnibus, der var kommet med fra Slesvig som Sygevogn; den tilhørte Madam Esselbach i Slesvig. I denne Vogn havde jeg mit Kvarter i tre Dage og tre Nætter; den stod tæt ved Skibs-

broen, og der var jeg stødse at finde, da jeg havde at besørge det Antal Vogne, der forlangtes af Kaptajnen, bragt ned paa Skibsbroen for at være parat til at bringes om Bord paa Fartøjerne naar som helst, for det meste 20—25 ad Gangen. Saa snart der kom Ordre fra Kaptajnen om at stille 20—25 Heste og Vogne paa Skibsbroen, begyndte jeg fra den første Ende at udsøge de bedste Vogne, numererede dem med Kridt fra Nr. 1 til 20 eller 25, stort og tydeligt. Saa snart jeg havde Tallet fuldt, lod jeg disse Vogne rykke frem og transportere ned paa den dertil bestemte Plads. Saa snart dette Antal var borte fra Parkpladsen, lod jeg Vognene rykke sammen igen for at have dem samlede saa meget som muligt, og begyndte igen at numrere et bestemt Antal. Saaledes vedblev jeg hele Tiden at betegne de bedste Vogne, saa at der til sidst kun var nogle enkelte, der var ubrugelige med itu brækkede Hjul tilbage. De daarlige Vogne, der ikke kunde transporteres samlet, men maatte skilles ad, og som det ikke kunde lønne sig at transportere, da det at sætte dem i brugbar Stand vilde koste mere, end hele Vognen var værd, lod jeg dem bringe tæt ned til Broen, samlet paa et Sted for at lade dem staa til aller sidst. Skulde vi ikke faa Tid at medtage dem, var Skaden ikke stor. Bønderne der fra Egnen indfandt sig ogsaa paa Pladsen og spurgte, om ingen Vogne vilde blive solgte. Jeg svarede Nej.« De tager dog vel ikke disse brøstfældige Vogne med; lad os faa dem, vi vil give saa meget for den eller den.« De mente, at vi dog hellere maatte sælge disse Vogne end overlade dem til Prøjserne. »Jeg har ingen Ret til at sælge en Pind,« sagde jeg, »henvend dem til Kommandanten.« (Oberstløjtnant v. Gulstad.) Der modtog de samme Svar. Da de vedblev at plage mig, sagde jeg:

»Vær fornuftige Folk, vi kan ikke saaledes sælge Statens Ejendom. Men giv Tid, De kan maaske faa billigere, end De venter. Saa snart De ser, at Kommandanten og alt det Personale, der staar under ham, gaar om Bord og støder fra Land, kan De være overtydede om, at ingen kommer tilbage for at hente disse Vogne. Regeringen ser vist ogsaa hellere, at Beboerne her tager dem bort fra Pladsen, end at Prøjserne tager dem«. »Ja, maa vi det?« spurgte de. »Jeg skænker dem ikke bort, lige saa lidt som jeg sælger dem,« svarede jeg; »jeg siger: »Naar vi har forladt Kajnæs, kommer vi ikke tilbage for at hente dem; kan De ikke forstaa Meningen?« Endelig skulde vi forlade Kajnæs, alting var bragt om Bord, kun disse brøstfældige Vogne var blevet tilbage. Da jeg kom om Bord — jeg var en af de allersidste, der forlod Kajnæs — saa jeg, Bønderne slæbte af med Vognene, og faa Minuter efter var Pladsen tom.

Prøjserne rykkede over paa Kajnæs og fandt den tomme Plads — vist imod deres Forventning. Nogle af de Mænd, der ingen Vogn havde faaet, var misundelige og meldte til Prøjserne, hvem der havde tilegnet sig noget. Saa blev vedkommende stævnet og maatte aflevere det til Prøjserne.

Enkelte havde dog været saa forsigtige at tildække deres Vogn med Hø eller Halm, saa den fandt Prøjserne ikke. Gamle Folk paa Kajnæs, kan endnu fortælle mange — baade pudsig og rørende Træk fra den ulykkelige Tid.

En anden Episode, fra en ældre Tid, skal ogsaa omtales her. Det var i Krigsaarene 1812—13. Als var bleven forskaanet for de slemme Kosakker, men havde faaet andre Krigsfolk, som ikke var stort bedre, endskønt de ikke var Fjender. Engelskmændene omsværmede med

deres Krigsskibe Kysterne, og til Beskyttelse mod dem laa der ogsaa paa Kajnaes Soldater, nemlig et Kompagni Infanteri og nogle Dragoner. Det var lejede Tropper, for en stor Del daarlige Subjekter. Officererne holdt ikke Mandstugt, og Kaptajnen var en Drukkenbolt. Særdeles ildesindet var en Underofficer ved Navn Nakskov. Han og nogle ligesindede Kammerater gik omkring hos Bønderne og tvang dem med Vold og Trusler om Vold til at rykke ud med Æg, Skinke, Pølse, Brændevin m. m. og begik mange andre daarlige Streger, hvorover Befolkningen blev meget forbitret. Pastor Nissen oprørtes over alt dette og klagede til Kaptajnen. Herover blev Nakskov rasende og truede med at ville skyde Præsten. »Den første Kugle, som farer ud af min Bøsse, skal komme til at sidde i Præstens Hjerte«, skal han have sagt. Præsten henvendte sig til den Nathue af Kaptajn og anmodede ham om Beskyttelse, men blev henholdt med glatte Talemaader og havde derfor Dag og Nat et skarpladt Gevær hos sig i Beredskab for i fornødent Fald at forsvare sit Liv. Han blev dog paa anden Maade befriet for sin Fjende: En Dag havde Bønderne holdt Forsamling i Østerby Kro, og en Del af dem vendte om Aftenen hjem ad Kirkevejen. Nakskov tilligemed flere af sine Soldaterbrødre gik bagefter dem og morede sig med at skyde med skarpt, saa Kuglerne susede Bønderne om Ørene, hvor over disse naturligtvis blev meget forbitrede. Da de kom til Kirken, gik flere af dem ind i Degneboligen. Nakskov gik ligeledes derind med sit ladte Gevær, lagde an og vilde ufejlbarlig have skudt en blandt dem, hvis ikke en Dragon ved Navn Peter Vilstrup, som laa i Kvarter hos Degnen, i rette Tid havde revet Geværet ud af Haanden paa ham. Denne Dra-

gon var en skikkelig Karl og efter Sigende saa stærk, at han kunde løfte sin Hest i Vejret. Bønderne greb nu Nakskov, slæbte ham ud paa Gaden, kastede ham til Jorden, pryglede ham, trampede ham i Hovedet med deres Støvlehæle, rev hans ene Øreflip af, og Blodet flød i Strømme. Øreflippen fandt Skolebørnene senere med en Ring i. Da Præsten fik at vide, hvad der var sket, gik han straks til Kaptajnen og forlangte, at han øjeblikkelig skulde lade Nakskov arrestere, hvilket ogsaa skete, og Nakskov blev bragt til Lasarettet i Sønderborg. Hvad der senere blev af ham vides ikke.

Stormfloden 1872.

Til Genforeningspladsen knytter sig ogsaa et andet trist Minde. Det var her, Havet brød igennem, Stormflodsdagen, den 13. November 1872. Her ligger ogsaa den Høj, hvor gamle Møller Duus med Hustru og Pige stod i 14 Timer, mens Bølgerne ustandseligt skyllede over den lille Ø og hvert Øjeblik truede med at tage de skrækslagne og forkomne Mennesker med i det kolde Dyb. Her ses endnu Spor af enkelte af de ni Huse, der blev skyllet bort den grufulde Nat, hvor ogsaa et ungt Ægtepar, Mathias Iversen og Hustru, blev opslugt af de graadige Bølger. Og her ligger den anden lille Høj, hvor to Mænd og et Ægtepar med deres lille Barn reddede sig op i sidste Øjeblik og tilbragte den lange uhyggelige Nat, til endelig tre uforfærdede Mænd vovede sig ud til dem med en Baad, som de maatte hente paa Vogn ved Lillehavet — da alle Fartøjer ved Størhavet var slaaet i Stykker eller drevet bort. Under usigelige Anstrengelser og med overhængende Livsfare blev alle otte frelst i meget forkommen Tilstand. De fem Personer, som reddede sig op paa Højen, var Tho-

mas Engelbretsen og Hustru og deres lille Datter, samt Gaardmændene Christian Nielsen og Mathias Mathiesen. Kun den lille Pige er nu i Live, naturligvis som en ældre Kone. De tre kække Redningsmænd, som nu forlængst er bor-

Den gamle Hartsø-Mølle.

te, var Gaardejer Hans Hansen, som havde faret til Søs som Skibstømmermand, Fisker Peter Knudsen og hans Svoger Rasmus Jørgensen fra Ærø. Af de ni Familier, som boede paa Østerby Maj, og som alle mistede Hus og Hjem, lever nu kun én Mand, nemlig den 85-aarige Jørgen Berthelsen. Gamle Skomager Berthelsen, som endnu er rask og aandsfrisk og har en god Hukommelse, fortæller følgende:

Jeg havde lige faaet bygget mit Hus. Det laa netop der, hvor nu Genforeningspladsen ligger. Min Hustru var kommen her over fra Tandslet, og den 25. Oktober holdt vi Bryllup og

flyttede ind i vort nye Hjem lidet anende, at det Hjem, vi havde glædet os saadan til, faa Dage senere skulde tilintetgøres. Den 12. November rasede en frygtelig Storm. Der kom Bud fra Fiskerne, om vi — min Svend og jeg — vilde hjælpe dem med at faa deres Baade i Sikkerhed. Mens vi var i Færd med dette Arbejde, opdagede vi pludselig, at Vandet var brudt ind, og Bølgerne gik højt omkring vore Huse. Nu fik vi andet at tænke paa. Vi skyndte os hjem til de skrækslagne Kvinder og hjalp dem at faa vore Ejendele op paa Loftet, men indsaa snart, at nu gjaldt det Livet. Vi lod alt i Stikken og flygtede op til Bøjskovs Gaard, men ogsaa her kom Vandet i betænkelig Nærhed. Vi besluttede saa, min Kone og jeg — at gaa til Grønmark, hvor jeg havde en Onkel, men da vi kom hen i Nærheden af Østergaard, saa vi til vor Rædse, at hele Strækningen fra Hartsø over »Torremai« til Vasmosen var ét brusende og skummende Hav, og at det var umuligt at komme videre. Hele Kajnæs var delt i tre Øer. Vi naaede omsider ud til Christen Christensen, Vestermark, som vi var i Slægt med, og her blev vi foreløbig. Min Kone var meget udmattet og maatte holde Sengen i længere Tid. En eller to Dage efter begav vi os paa Vandring for at søge efter vore Ejendele. Vi var vel en halv Snes Mand. Vi gik til Sønderborg og rundt om Broager Halvø til Brunsnæs. Inde ved Vemmingbund hang Træerne i Haverne fulde af Tang og Fisketøj, og en Mængde Vragods var kastet op paa Landet. Ved Skelle Strand fandt jeg det første af det, der havde tilhørt mig, nemlig et Vindue af mit Hus. Jeg kunde altid kende Delene af mit Huse, da det var nyt og endnu umalet. Ved Brunsnæs hørte vi, at der var drevet en Mængde Gods i Land paa Angel. Vi lod os fæрге over og fandt hele Stranden fra Holdnæs, forbi Lang-

balleaa helt ud i Gelting Bugten opfyldt af iland-drevet Gods, og straks udbryder én: Det er min Dør! eller: Det er mit Bord, og det er min Skinke. Meget blev dog aldrig fundet, og meget var bleven stjaalet. Angelboerne stjal som Ravne. De kørte hele Læs bort om Natten skønt der blev holdt Vagt. Jeg fandt ogsaa mit Skab med Porcellæn og Sølvtoj, og som ved et Mirakel var næsten det hele uskadt.

Omsider fik vi saa vore Sager hjem, vi lejede tre Fartøjer til at fragte Godset til Kajnæs Færge, hvorfra Bønderne kørte os det til Østerby, hvor de fleste af os havde besluttet at bygge.«

Gamle Berthelsen fortæller livligt, han genoplever det hele igen, man mærker, de frygtelige Oplevelser har præget den gamle, alvorlige Mand. Og inden jeg gaar, viser han mig med synlig Stolthed en Dør og andre af de Ting, der har været en Tur til Angel.

Af de ni Huse, som Havet tog, blev ingen andre opbygget end Møller Duus' Ejendom. Syv Huse blev opført inde i Østerby, mens den omtalte Thomas Engelbretsen købte en Byggegrund af Witzke, Hjortholm, og byggede sig et Hus dér. Set fra den økonomiske Side var der vist ingen af de Skadelidte, som virkelig led Skade, da der jo foretoges Indsamlinger over hele Danmark, og baade Penge, Klæder og Bohave strømmede rigelig ind, og efter et Aarstid sad de alle i deres eget Hjem paa egen Grund.

Efter Stormfloden blev der opført en Vold ved Østerby Mai, for at beskytte Landet mod lignende Oversvømmelser. Volden, som Statens lod opføre tilligemed Slusen, kostede 18,500 Mark.

Trods Ulykkens Omfang mangler der dog ikke oplivende Momenter. En Mand ved Navn Sværrør, han var Murer om Sommeren og Træ-

skomand om Vinteren, havde en Ged, som omkom i Stormfloden. Svarrer fortalte bagefter tit om denne Tragedie: »Fø den gik te bunds, ga den et Vrissel med Hoel o soo o mæ, som vild den sej »farreveel Svarre.« Mundheldet »Farreveel Svarre« lever endnu paa Kajnæs, men kun faa kender dets Oprindelse. En udførlig Beretning om Stormfolden paa Kajnæs har tidligere været optaget i Dybbøl-Posten og skal derfor ikke medtages her.

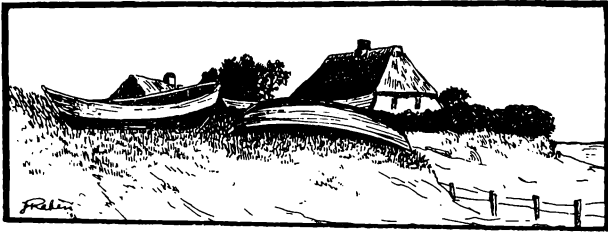
Den omtalte Svarrer var Kommandant over Borgervæbningen paa Kajnæs i 1848. Han var nemlig en af de faa som havde været Soldat. Hver Søndag Eftermiddag eksercerede han med sine »Soldater« paa Østerby Mai. Bevæbningen bestod af hjemmesmedede Sabler med langt Træskaft. Der findes endnu flere af dem paa Kajnæs. En Søndag skulde Svarrer afholde »Parade« over sine Tropper. Han havde nok faaet lidt mere at drikke end sædvanlig i Dagens Anledning, thi idet han paa Officersmanér træder et Par Skridt tilbage for at udslynge et Kommando-Raab, forsvinder han baglæns ned i en Sandkule, hvorpaa Tropperne raaber Hurra og skynder sig hjem inden Svarrer igen kommer paa Benene. Eksercitsen har sikkert været værd at se paa. Men Meningen var god nok.

En gammel Kajnæsbos Erindringer fra 64.

Gamle Lars Thomsen, Østerby, fortæller beredvilligt om sine Minder fra Ulykkesaaret 1864:

»Naar vi gamle bliver spurgt, hvad vi husker fra Ulykkesaaret 1864, saa mindes jeg tydeligt, at det begyndte med en Dag, det var i 65, jeg laa i Sengen og var syg, og Rygtet fortalte: »Kongen er død ovre paa Lyksborg Slot«, og Moder gjorde sig endda den Ulejlighed at laane en Avis. Jeg laa i Sengen og læste den sørge-

lige Begivenhed. Var det en Foranelse om kommende Ulykker — jeg véd ikke —, men jeg husker det Gys, som betog mig ved dette Budskab, om hvilket ingen af os havde anet det mindste. Min Sygdom var ikke langvarig, og da jeg kort

Ved Sønderby.

efter var oppe, saa jeg en Dag Dampskibet »Slesvig« med Kongens Lig komme ud ved Borredshoved og forbi Kajnæs ud mod Østersøen mod København.

Det var Optakten!

Længe varede det ikke, før jeg saa i Avisen, den eneste, som jeg saa en Gang imellem hos Naboen, »Den Danske Slesviger«, at Hertug Frederik den Ottende nu gjorde sin Arveret gældende til sin Hjemstavn, det »meerumschlungne Schleswig Holstein« (med Land i begge Enden), og at han vilde henvende sig til Majestæterne af Prøjsen og Østerrig for at komme til sin legitime Ret. Og nu varede det heller ikke længe, før de ældre Aargange af Militæret blev indkaldt og sendt til Holsten. Anelserne fra før begyndte at antage fastere Former for det kommende Drama, Krigen mellem en Befolkning paa $2\frac{1}{2}$ Millioner, med forældede Vaaben, og én paa 80 Millioner med moderne, ny opfundne rifledø Baglade-Skydevaaben, men det

var altsammen noget, vi ikke vidste, og som vi først fik at vide, da det var for sent. Tiden gik, og vore Tropper havde forladt Holsten efter Ordre fra de forbundne og havde besat Stillingen bag Danevirke, der var saa stærkt befæstet, at gamle Hans Iversen i Bredsten paastod, han med blot en »Slagl« som Vaaben kunde forsvare 15 Favne —

**et af de sørgelige Udslag af Uvidenhed, man
havde lullet Folk i,**

og som førte til en Opvaagnen med Forfærdelse. Dataerne husker jeg ikke, men det var vistnok i Begyndelsen af Februar, at Myrderierne begyndte der oppe, og vi Skoledrenge var i Middagspavsen nede ved Aftægtshuset hos Peter Volf, nu Jørgen Andersens Ejendom, hvor der var fri Udsigt til Havet. Nogle paastod, at de kunde høre Kanonerne tordne. Dog, det varede kun kort Tid, før Budskabet naaede hertil, at vore udmattede Tropper tildels var naaet til Dybbøl. Ulykken naaede os nærmere ind paa Livet, da Krigens Rædsler ogsaa kom til vor Hjemstavn. Nu fik vi Indkvartering. Vi fik en Eskadron Husarer, som laa rundt omkring paa Halvøen. En frivillig Premierløjtnant, en Engelskmand, laa indkvarteret hos Gdr. Chr. Mathiesen her i Østerby. Han adskilte sig fra Danskerne ved at i Stedet for den røde Trøje med de hvide Snorer at bære sort Trøje med sorte Snorer. Imidlertid gik Krigen sin Gang. Vi kunde tydeligt se Røgen, naar Kanonerne ovre ved Dynt blev affyret og ligeledes, naar Projektilerne eksploderede i Dybbøl Skanser. Her hjemme paa Kajnæs var der efterhaanden blevet travlt. Ved Østerby lige ud for Sømøllen byggede man en stor Bro 700 Alen ud i Havet, som Sikkerhed for i kommende Tilfælde at kun-

ne undslippe, naar Dybbøl og Als ikke kunde holdes længere. Der blev ogsaa bygget tre Broer oppe ved Kajnæshøj, men af lettere Materiale, beregnet til at udskibe Fodfolk, mens den ved Østerby var beregnet til Heste, Vogne og andet svært Gods. Der var ogsaa gjort Tilløb til Befæstning her paa Kajnæs. Drejet blev halvvejs gravet igennem og til yderligere Sikkerhed belagt med Harver med Tænderne opad. I Fyrmesterens Mark blev der anlagt en fuldstændig Løbegrav med Vold foran mod Drejet, og desuden fik man anbragt 6 eller 8 Kanoner, som kunde bestryge Drejet. Men ogsaa paa den vestlige Ende af Halvøen, vest for Færgehuset, hvor store Jenses Hus laa før, var der Skanser, og her var opstillet to smaa Kanoner, som vi Drenge døbte »Jenses Batteri«.

Kajnæs var altsaa befæstet i begge Ender.

Ogsaa i Midten, paa Rigelsens Mark i Kongshoved, var der opstillet Kanoner.

Det hændte tit, at vi i Middagspaven fra Skolen gik op paa Møllebjerget, hvor der var den bedste Udsigt over mod Broagerland og Dybbøl. En Dag saa vi, at »Rolf Krake« var inde under de præjsiske Batterier ved Dynt og vekslede Skud med Tyskerne, men trak sig kort efter tilbage til sin forrige Ankerplads. Man fortalte senere, at den havde faaet en Granat gennem Dækket, og at et Par Mænd var dræbt. Den 18. April, da Alarmen og Skyderiet der ovre var mere end slem, var vi ogsaa deroppe, ivrigt spejdende efter, om vi kunde opdage noget. Med vore blotte Øjne kunde vi intet se. I Middagstimen saa vi paa en Gang en kulsort Røg stige op fra Havnen i Sønderborg. Man fortalte senere, at Soldaterne havde overhældt Broen med Tjære

og brændt den af for at undgaa Prøjsernes Forfølgelse.

Efter Dybbøls Fald

kom der saa Vaabenstilstand i Foraarets smukkeste Tid, men klam og kold var Sindsstemningen hos ældre saavel som hos yngre, og vi Drengene var fuldt paa Højde med den Misstemning, som herskede.

Den 29. Juni vaagnede jeg om Morgenen ved et infernalsk Spektakel af Geværskud, som syntes nærmere ved end nogensinde før. Undrende mig over, hvad det kunde være, kom jeg hurtigt i Tøjet, og kom uden for, og her var Syn for Sagen. Hele Broen var besat med Dampere, saa langt ind som det var muligt. Det var mig straks klart, at Prøjserne var kommet over paa Als, og at Skibene havde maattet rømme Høruphav og var kommet herom for at modtage Flygtninger. Det varede heller ikke længe, før de første kom til Syne, nogle til Hest andrø til Fods. Alle saa de trætte og fortabte ud, et bedrøveligt Syn for os, som ikke kunde hjælpe dem eller andre det mindste. Stærkest grebet blev jeg ved at se to Vogne med saarede Soldater, nogle med tilbundne Hoveder, Blodet strømmede ned over Ansigtet. Det Syn glemmer jeg aldrig. Der var en Soldat, en Bornholmer, der var gaaet med som frivillig. Jeg hørte ham sige: »Nej, den her Krig er til at fortvivle over, det er jo ikke andet end tilbage hele Tiden. Før i Tre-aars-Krigen kunde vi da gaa fremad til Tider og opleve Sejre, men nu kun evigt og altid tilbage.« Ude ved Broen (hvor nu Genforeningspladsen er) var alt overfyldt med Militær, Vogne, Heste, og jeg ved ikke hvad. Det var alt sammen blandet i én Forvirring, saa det var næsten ikke til at finde Rede i. Alt imens af-

gik der stadig Skibe, efter at de havde indtaget Ladning, mens andre igen lagde til, for at det kunde gentage sig. Først den tredje Dag henvend Klokken to stævnede den sidste Damper her fra over mod Fyn. Hvad nu?

Vi vidste, at Prøjserne vilde komme,

og med bange Anelser imødesaa vi den kommende Tid. Klokken var maaske 5 eller 5½, da vi saa de første komme marcherende, fire Mand i Geledet, oppe paa Østerby Gade. De hilste endog i forbigaaende, hvilket lettede ikke saa lidt. Vi fik senere 6 Mand i Indkvartering, men da de kun skulde have Kaffe kogt og selv medførte Bønner og Brød og Smør, var Ulykken ikke saa stor. Senere kom de til at ligge i større Afdelinger. Ovre ved Smedjen, saa jeg en sydslesvigsk Ægtekusk, som nu, da den danske Armé var borte, vilde have sine Heste beslaaet og se at komme hjem. En Afdeling Prøjsere med en Officer til Hest kom forbi. Nu var Kusken, hvis egne Klæder forlængst var gaaet i Trævler, iført dansk Trainkusk-Uniform, hvorfor Officeren tiltalte ham og spurgte ham ud, hvem han var, og skønt jeg ikke forstod Tysk, begreb jeg dog Sammenhængen. Han var fra en By ovre paa Angel og ikke Soldat. Herpaa fik han det Svar, at han øjeblikkelig skulde skaffe sig af med disse Klæder. Om han gjorde det og rejste nøgen hjem, fik jeg dog ikke at vide. En Dag kom en dansk Damper ind i Farvandet. Man kørte straks nogle Kanoner op paa Banken ude ved Broen uden dog at foretage sig noget. Men oppe paa Hornes Mark skød de et Skud med en Kanon. Hermed var i Grunden Krigen forbi, og skønt vi beholdt det prøjsiske Militær til hen paa Efteraaret, er der ikke stort at berette derom.

En Søndag hen paa Efteraaret var jeg i Kir-

ke, da man oplæste Proklamationen fra Kongen af Prøjsen og Kejseren af Østerrig om, at Kongen af Danmark havde givet Afkald paa alle sine Rettigheder til Hertugdømmerne til Fordeel for de to Majestæter, som derved lovede os, at vi skulde blive delagtige i alle de Fordele, som vilde flyde af at høre til en stor Nation, og at alle vore Ejendommeligheder og Rettigheder vilde blive respekteret.

I Forvejen var vi allerede gjort bekendt med Fredsslutningen. Modet var knækket og vore Forhaabninger spredt for alle Vinde. Alligevel gik der en Understrøm gennem Sindet. Vi vidste, at efter Vinterens Sne kommer og spirer Haabets grønne Skud.«

Da Kanonerne skulde køres til Spandau.

Som omtalt var der opstillet seks eller otte Kanoner nordvest for Kajnæs Fyr, som, om fornødent, skulde dække Tilbageetoget. Disse blev efterladt til Prøjserne, men da det var gamle, nogle mener ubrugelige, Kanoner, var Skaden ikke stor. Naturligvis skulde de bringes i Sikkerhed af de nye Magthavere. En Søndag Eftermiddag kom der pludselig Besked, at alle Bønder i Nygaard, Skovby og Balle straks skulde stille med et Spand Heste for at transportere Kanonerne til Spandau. Naturligvis blev der stor Opstandelse. Ingen forstod, hvor langt der var til Spandau. Kvinderne var utrøstelige, at deres Mænd skulde saa langt bort; maa-ske vilde det tage Uger, inden de kom hjem igen.

Om denne Episode fortæller gamle Jørgen Hansen, Skovby, følgende: »Jeg var dengang en Knøs paa 16 Aar. Jeg tjente hos Gaardejer Andreas Duus, Skovbyballe, Gaarden, Andreas Petersen nu er Indehaver af. Nævnte Søndag

Eftermiddag, da Ordren kom, var jeg hjemme hos mine Forældre i Skovby. Da jeg hørte, hvad der var løs, skyndte jeg mig hjem til min

Drejet, (Draget).

Husbond, som var næsten grædefærdig over, at han skulde saa langt bort med Bæsterne, og han blev meget glad, da jeg tilbød at rejse. Jeg fik saa det bedste Seleløj lagt paa Hestene, kom selv op paa den ene og fik en Sæk Havre og Hammelen anbragt paa en anden. Husmoder havde givet mig en mægtig Mellemad med, og Husbond gav mig til Afsked en hjemmesyet Linnedpung struttende fuld af Skillinger. »Pas godt paa Bæsterne og pas godt paa Dig selv.« var hans sidste Ord, og saa drog jeg af Sted. Jeg kom til at slaa Følge med vor Nabo Hans Clausen. Han havde to Skimler, og selv var han ogsaa »skimlet«. Da vi kom ud paa Lan-

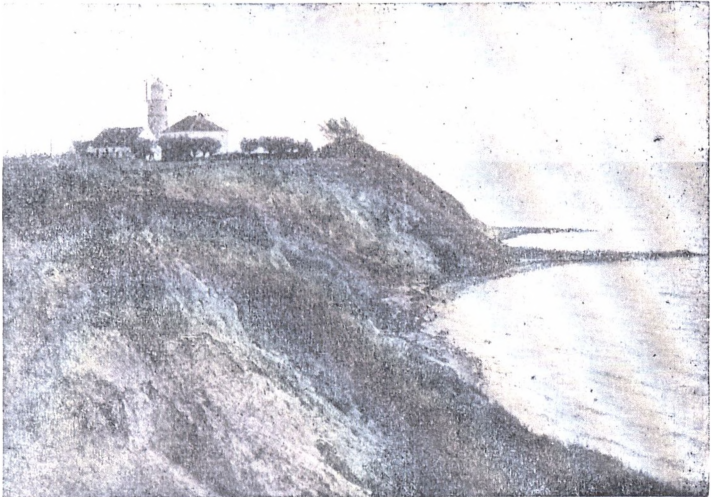
devejen ved Kajnæsgaard, saa vi, at hele Vejen var fuld af Heste og Karle, og prøjsiske Ulaner med lange Piske drev dem af Sted mod Drejet. Hans Clausen tabte sin Havresæk, og straks var der en af Ulanerne, som drev ham en over Ryggen med sin Pisk. Jeg hjalp ham Sækkem op paa Hesten, og omsider naaede vi om til Kanonerne ved Fyret. Kajnæsboerne var allerede mødt med deres Heste, og der var et farligt Spektakel, for Soldaterne skældte ud og kommanderede paa Tysk, og ingen forstod dem. Hamlerne brækkede, og Hammelrebene brast. Kanonerne stod, hvor de stod. Da siger Hans Clausen til mig: »Hør, lad os tage og stikke af.« Vi listede os om bag Huset, hvor nu Nicolaj Andersen bor, med vore Heste og afventede Begivenhedernes Gang. Af og til kravlede jeg paa alle fire hen langs Hegnet for at se, hvad der foregik. Det var allerede begyndt at blive mørkt. Pludselig hører vi Hestetrampen paa Vejen, og nu saa vi, at det var Kajnæsboerne, der drog hjem. Ogsaa Alsingerne var paa Vej over Drejet. Og Kanonerne stod ene og forladt. Nu kom vi frem af vort Skjul og drog hjemad. Saaledes endte Turen til Spandau. Men den Aften var der Glæde i mange Hjem.«

Nogen Tid efter kom Artilleriet med deres Heste og hentede Kanonerne.

Om Kajnæs Fyr.

Naar man kommer over Drejet fra Als og drager ind i Kajnæs, ser man til højre en rund Jordhøj med en Grav omkring. Her boede efter Sagnet Søroveren Kai, som i mørke Nætter højsede en tændt Lygte op paa sin Borg og derved lokkede Skibene ind paa Bredgrunden, hvor de uvægerlig maatte strande, hvorefter Junker Kai plyndrede Skibene. Sandt er i hvert Fald,

at Bredgrunden har mange Strandinger paa sin Samvittighed, og i 1845 besluttede den danske Regering at oprette et Fyr paa Kajnæshøj. Der blev købt fire Tønder Land af en Husmand ved Navn Peter Kuske, og her paa den østlige Pynt

Kajnæs Fyr.

af Halvøen skulde Fyret ligge. En Fyrmester, Peter Christoffer Lassen fra Sønderborg, blev antaget, og Fyret blev bygget i samme Skikkelse som Refsnæs Fyr ved Kalundborg, en toetages Bygning med fladt Tag og fast Fyr paa Taget. Dette Fyr gjorde Tjeneste, indtil det afløstes af det nuværende i 1896. Fyrmester P. C. Lassen blev samtidig udnævnt til Inspektør over samtlige Fyr i Danmark. En Sønesøn af ham er russisk Konsul i København. Fyrmester Lassen døde i 1859 og efterfulgtes af Karl H. Schrøder fra Flensborg. Schrøder gjorde i 1848

Tjeneste om Bord paa Korvetten »Najaden«. Af hans mange Bedrifter er følgende blevet optegnet:

En Spionageaffære fra 1848.

Under Kampene i Oprørskrigen 1848 vrimlede det af Insurgenter og Friskaremænd paa Angels Kyst. Udfør denne laa en Del af den danske Flaade, bl. a. Dampskibet Hekla med to Kanonbaade og Korvetten Najaden, der var under Baron Dirckinck-Holmfeldts Kommando. Blandt Najadens Besætning var ogsaa to Sønderjyder, Jens P. Jensen fra Kajnæs og Karl H. Schrøder fra Flensborg.

Den 7. April begyndte Oprørerne med et Bombardement paa Hekla fra Byen Bogholm. Skibene besvarede Ilden og bragte sluttelig Landbatterierne til Tavshed, og senere trak Fjenden sig tilbage fra Kysten, men uden at Danskerne vidste hvorhen.

Da deres Saar var lægt, meldte Jensen og Schrøder sig frivilligt til at udforske Fjendens Stilling og bringe Efterretninger om hans Antal og Styrke. De var begge i Besiddelse af et udmærket Kendskab til Tysk og talte Sproget til Fuldkommenhed.

Om Aftenen gik de i Land og uddelte Proklamationer og fik samtidig at vide, at Fjenden havde samlet en Styrke paa 1200 Mand med to Kanoner og 50 Dragoner til Forposttjenest ved Lyksborg. Ved Midnatstid vendte de to Matroser tilbage til Najaden, men blev allerede to Dage efter atter opfordret af Kommandøren til at gaa i Land og gøre Spejdertjeneste.

De søgte denne Gang syd paa og ind i Landet, men tog sig ikke i Agt for Oprørernes Forposter. I en Skov nær Kysten blev de raabt an fra en Forpost-Patrouille og svarede

tilbage, at de var slesvig-holstenske Sømænd, der af Frygt for at komme i dansk Orlogstjeneste var rømmet fra deres Skibe der laa ude paa Fjorden. Vagtposterne troede dog ikke rigtig paa den Historie og tog dem med til Vagtstuen i Ryde Kro.

Netop, som de var taget i Forhør af den vagthavende Officer, kom der Bud om, at de var danske Søofficerer, der havde uddelt Proklamationer i Bogholm.

Nu saa det virkelig ud til, at det skulde knibe for de to raske Søfolk, men de tabte ikke Modet. De blev først ført til Major von Zeska, der havde Kvarter i Ulstrup, men da der her yderligere kom Bekræftelse paa Formodningen om, at de var Spejdere, blev de sendt til den kommanderende General, Prinsens af Noer. De to Kammerrater var klare over, at nu gjaldt det Livet, da Spioner i Krigstid altid skydes, og de besluttede sig da til at slaa den fire-Mands Vagt, der omgav dem paa Vejen til Flensborg, ned.

Og som tænkt, saa gjort, Oprørssoldaterne blev slaaet til Jorden, og Jensen og Schrøder flygtede til en nærliggende Skov, men da den ikke var tilstrækkelig stor til at kunne afgive noget sikkert Skjul, og Jensen desuden havde et stort blødende Saar i Panden, et synligt Minde om, at Friheden ikke var vundet uden Kamp, blev de enige om at vandre til Hanved Skov.

Og saa begyndte de paa deres spændende Tur mod Skoven. Over Diger og Grøfter, gennem Hegn, over Marker kravlede de paa alle fire, indtil de Klokkeren 1 holdt Hvil ved et Stengærde, der skjulte dem for Landevejen. Ved forsigtigt at kigge op ad Vejen saa Flygtningene et mærkeligt og glædeligt Syn: Op-

rørerne var paa Flugt syd paa, Slaget ved Bov var endt med deres Nederlag.

De to saarede og trætte Sømænd begav sig da til Flensborg, hvor de blev modtaget med aabne Arme og plejede paa det bedste.

Da deres Saar var lægt, meldte de sig atter til Tjeneste om Bord paa Najaden og var senere begge flere Gange paa Spejdertjeneste igen.

Om Jensen er der at fortælle, at han af-tjente sin Værnepligt ved Dragonerne i Aarhus, men da Krigen brød ud, blev han indkaldt til Aabenraa.

Borgmesteren der, Schow, var en stor Tilhænger og Beundrer af Slesvig-Holstenerne og deres Bevægelse, hvorfor han fratog Jensen hans Pas og hjemsendte ham. Senere meldte Jensen sig frivillig til Najaden, hvor han altsaa oplevede de her skildrede Eventyr.

Efter Fredsslutningen blev Jensen ansat ved Toldvæsnet i Holdnæs, men blev arresteret i 1864 af Prøjserne og ført til Kværn. Efter faa Dages Fangenskab blev han dog atter sat paa fri Fod, men maatte lide den Tort at blive afskediget fra sit Embede.

Schrøder blev efter 1850 først Rorbetjent i Kappel og senere Fyrmester paa Kajnæs Fyr. Ogsaa han blev i 1864 afskediget af Prøjserne, og han blev da ansat paa Samsø.

Disse to brave Søgutter blev hædret paa forskellige Maader for deres mange Fortjenester, bl. a. fik de Danebrogskorset, og nogle Landsmænd overrakte dem en Sølvpokal, fra Beboerne i Holdnæs fik de hver et Sølvur med Inskription.

De to Heltes Navne lever endnu i frisk Minde her paa Kajnæs og vil fremdeles leve i de kommende Slægter.

Carl Henrik Schrøder kom i 1868 til Samsø som Fyrmester, efter at han havde været uden Embede i fire Aar. Her virkede han til 1892. Alderen meldte sig, han søgte sin Afsked og slog sig ned i Nyborg, hvor han boede hos sin Søn, Fiske-Eksportør Carl Schrøder til sin Død 1921. I 1914, kort før Krigens Udbrud, besøgte den gamle Gubbe for sidste Gang Kajnæs sammen med sin Familie. Han var da 92 Aar gammel. Længe var han Nyborgs berømmelige Olding og Æresmedlem i den stedlige sønderjyske Forening. Med største Iver foresatte han sig i 1920 at drage til Sønderjylland for at afgive sin Stemme for Danmark, men trods omhyggelige Forberedelser viste det sig slutteligt, at han var for svag, og det gik nu kendetligt ned ad Bakke for ham. Den 19. Januar 1921 døde Schrøder, 98 Aar gammel. Ved hans Død skrev Aage Madsen, København, følgende:

Vaabenbrødre sænker Fane,
staa ved Graven Æresvagt,
ej af Pligt og ej af Vane,
men for Helten uforsagt.

Fremmest stod han blandt de kække,
da Parolen lød: »Hvem vil
Fjendens Tal og Plan afdække,
prøve farligt Vovespil?«

Baaden gled mod kendte Strande,
Lykken stod den kække bi;
Mørket ruged' over Vande
dækked' Mark og Vej og Sti.

Fri og frelst han kom tilbage
efter vel udrettet Daad;
men man friste kan for fage
Lykken — lunefuld og kaad.

Næste Gang da Baaden vendte
Kursen imod Løvens Gab,
blev vor Helt med Fælle sendt
fluks af Sted til Fjendens Stab.

List og Magt var deres Vaaben,
og de pudset Fjenden slømt;
og da de fandt Vejen aaben,
var al Nød og Trængsel glemt.

Danebrog i Flensborg vajer —
frit og aabent, rødt og hvidt —
Gud var naadig, gav os Sejer,
da ved Bov vi havde stridt!

Flensborg By, vort Hjerte bløder
for din Skæbne haard og kold!
Havde vi kun Mænd som Schrøder
Helten uforsagt og bold!

Vaabenbrødre, sænker Fane,
staar ved Graven Æresvagt,
ej af Pligt og ej af Vane,
men for Helten uforsagt!

Ær den tapre under Mulde
med de sølverhvide Haar!
Var som han kun alle, skulde
Danmark møde lyse Kaar!

En Søn af Helten fra 48 boede i en Aarrække i Kongshoved. Det er den gamle kendte Peter Schrøder i Sundsmark. I hans Stue hænger et Billede af de to navnkundige Matroser, og gamle Peter Schrøder viser med Stolthed andre Minder frem om sin Fader. Men ogsaa Jensens Slægtninge paa Kajnæs holder Minderne vedlige om Heltene Schrøder og Jensen.

Fyrmestrene under tysk Styre

har været:

Bernhard, Herman og Hartig. Efter Genforeningen blev Meinhardt Fyrmester. Han afløstes i 1927 af den nuværende Fyrmester B. P. A. Albrechtsen, som stammer fra Sønderborg, men i mange Aar har faret som Maskinmester paa Kinakysten. Efter Genforeningen søgte Albrechtsen Ansættelse ved det danske Fyrvæsen og blev Fyrmester paa Hirtshals, en Stilling, han beholdt, til han søgte og fik Stillingen paa Kajnæs.

Det nuværende Fyrtaarn, som blev opført 1896, er en ret imponerende Bygning. Selve Taarnet er 18 Meter højt, men da Grunden, som Taarnet staar paa, hæver sig 14 Meter over Havet, staar selve Flammen altsaa 32 Meter over Havets Flade. Fyret tændes ved Solens Nedgang, og slukkes ved Solens Opgang. Med sine ne Blink advarer det Sømanden i de mørke Nætter for de farlige Grunde, Bredgrund og Kalkgrund, og ingen Mennesker véd eller vil nogensinde faa at vide, hvor mange Strandinger som Følge heraf er blevet undgaaet.

Fra Taarnets Altan er der en klar Sommerdag en enestaaende Udsigt. Man ser ud over Kajnæslandet helt over til Broager og Dybbøl, en stor Del af Als samt Dele af Ærø og Fyn, og man ser næsten hele Kyststrækningen af Angel og — ikke mindst — man ser det endeløse Hav med de stolte Sejlere, de travle Fiskerbaade og de hurtige Dampskibe. Om Natten blinker Fyret til sine Kolleger, til de to smaa Fyr ved Pøl, Skjoldnæs paa Ærø, Gulstav paa Langeland, Bylk, Sliminde, Falshøft, Nykirke og Holdnæs samt Fyrskibet paa Kalkgrunden. Udsigten fra Taarnet er dog ogsaa storslaaet, naar Elementerne raser, især naar

Stormen raser fra sydøst og pisker Bølgerne, saa der staar Skumsprøjt langt ind over Kajnæslandet. Man kan da trods de tykke og solide Mure mærke, at der er Bevægelse i Taarnet.

Kajnæs Fyr besøges da ogsaa mellem Aar og Dag af mange Gæster, som alle er fulde af Lovord over Stedets Skønhed, og i Fremmedbogen findes Navne paa mange Udlændinge.

I de senere Aar har der begyndt at udfolde sig et moderne Badeliv ved Stranden omkring Fyret. Paa varme Sommer-Søndage kan man tælle Bilerne i Snesevis, naar de parkere paa Drejet. Men der skal ogsaa søges længe efter en mere ideel Badestrand i vort Land. Ogsaa Strandhuse begynder saa smaat at rejse sig under den høje Klint, og Stedet er allerede ved at blive en farlig Konkurrent for Mommark som Sommer-Søndags Udflugtssted.

Efter Genforeningen er der bygget nye pyntelige Huse for Fyrets Personale, saa Fyret med Omgivelser nu fremtræder som en Pryd for Kajnæslandet.

Desværre har der i de senere Aar fundet betydelige Jordskred sted vest for Fyret. Særlig har Gaardejer Christian Nielsen lidt et stort Tab, idet et betydeligt Areal af hans tilsaaede Mærk sidste Aar er styrtet i Havet. Selve Fyret er beskyttet ved svære Stenmoler, men der burde ogsaa gøres noget for de Grundejere, hvis Skrænter er lige saa høje som ved Fyret, hvor Havet stadig æder sig ind og truer med at røve den kostbare Muld. Hvem véd, om der ikke med Tiden kan blive Fare for Fyret ogsaa, hvis der ikke bliver gjort noget alvorligt!

Kajnæs Færge.

I vore Dage, da Forbindelsen med Købstaden for en stor Del foregaar med Rutebil og Privatbiler spiller Færge-Forbindelsen ikke

den Rolle, som den gjorde i tidligere Tider, da man kun havde Valget mellem at tage med den »kongelige Færge« til Høruphav og saa spåse-re til Byen, eller køre den lange Vej uden om Lillehavet — over Drejet. Færgeforbindelsen er lige saa gammel som Gaarden Hjortholm, idet det paahvilede Herremanden paa Hjortholm at holde Baad og sejle. Senere blev Gaarden, hvor nu Peter Mortensen bor, det egentlige Færgested. Det nuværende Færgested byggedes omkring 1801. Færgemanden hed den Gang Møller. Hans Efterfølger var P. Johannsen, som kulsejlede med Fæргеbaaden og druknede. Hans Broder, Henrik, overtog saa Bestillingen som Færgemand og gifte-de sig med Enken.

Den nuværende Færgemand, Gæstgiver J. Danielsen, hvis Bedstefader overtog Færgestedet i 1853, har endnu aarhundred gamle Papirer liggende, som siger, at Færgemanden for den »kongelige Færge Kegenæs-Høruphav« har Ene-ret paa at drive Færgefart fra Kajnæsende til Gaasvig. Prisen er en Skilling Lybsk. Amtmanden, Rettens Folk og Fysikussen skal han dog befordre gratis, naar de er paa Embeds Veg-ne. Til Gengæld skal han have Lov til at købe sit Brændevin, hvor han selv vil. I Hertug Hans' Tid var Kajnæs et sandt Eldorado for Jægere, og Hertugen med Følge kom tit med Færgen til Halvøen for at jage. I Høruphav lod han sine Heste gaa paa en Græsmark saa længe. Der har paa den Tid været baade Hjorte og Vildsvin paa Kajnæs, hvilket talrige Fund i vore Moser vidner om.

Haarde Ture i stygt Vejr.

Om haarde Ture i stygt Vejr ved Nattetid fortæller gamle P. Danielsen adskillige Oplevelser. Særlig mindes han en Nat i 1883 i et fryg-

teligt Vejr, da han skulde færgе Doktor Gade over. Det var for Resten sidste Gang, Dr. Gade var paa Kajnæs, hvor han havde en stor Praksis. De maatte krydse over, og da de var kommet godt halvvejs, erklærede Danielsen: »Vi kan umuligt komme ind til Høruphav«. Den gamle Doktor var meget forkommen. Han havde været mange Steder, da der herskede en voldsom Mæslinge-Epidemi paa Kajnæs. Baaden var allerede halvfuld af Vand, men om-sider lykkedes det dem at komme i Land ved »e Trild«, hvor Danielsen maatte hjælpe den gamle Mand i Land og hente ham en Vogn til Høruphav.

Han fortæller om Stormfloden 1872, da han sammen med sine Søskende og Forældre sad oppe paa Loftet, mens Bølgerne rasede rundt om deres Hjem, hvis Mure styrtede en efter en, og de forlængst havde opgivet Haabet om Frelse —, indtil de ud paa Aftenen pludselig opdagede, at Hækkene i Haven igen kom til Syne, at Vandet sank — da udløstes den voldsomme Spænding, og — de faldt alle i Søvn.

Men den største Ulykke i Færgens Historie skete dog den 12. Marts 1883. Færgemanden fra Høruphav, Vilhelm Villesen, havde været ved Kajnæssiden med Passagerer, og fik her ni Mand med tilbage, alle Høruphavboere, som havde været til Barnedaab hos Hans Rasmussen i Østerby. Det var mørk Nat, og det blæste op til Storm. Man maatte krydse over, og man var næsten naaet over, da et Skovkast væltede Baaden, idet Færgemanden vilde vende — saadan mente man, thi der kom ingen levende i Land, som kunde fortælle, hvordan det var gaaet til.

Syv af de forulykkedes Lig fandtes den næste Dag, ikke langt fra Ulykkesstedet, de blev

jordet under stor Deltagelse paa Hørup Kirkegaard. Gamle Folk taler endnu om den gribende Højtidelighed og mindes især den gribende Tale, Pastor Bernth, Kajnæs, holdt ved denne Lejlighed. Et af Ligene fandtes først senere; et andet drev i Land ved Kajnæs-Ende næsten et Aar efter, og et fandtes aldrig.

Men Lillehavet kan ogsaa vise sig med sit fineste Søndagsansigt. Naar det idylliske Høruphav spejler sig i det blanke Vand »som af sin egen Dejlighed henrykt«, eller naar Sejlbaade og Lystkuttere glider afsted for fulde Sejl med den grønne Skov i Baggrunden, da er Udsigten fra Kajnæs Færge vidunderlig. Det er heller ingen Sag at blive færget over nutildags, hvor man kan sætte sig mageligt til Rette i en moderne Motorbaad og i Løbet af en lille halv Snes Minutter naa over til den modsatte Bred.

I 1864 havde det danske Militær bygget en solid Dampskibsbro ved Kajnæs Færge, fortæller gamle Danielsen. Dampskibe bragte hver Dag Tropper til og fra Kajnæs, hvor de havde en Øvelsesplads øst for Færgen. Da nu efter Tabet af Als Jenserne maatte forlade Halvøen, tilbød de Kajnæsboerne, at de maatte beholde Broen. Det lod disse sig ikke sigø to Gange, og snart efter var der et myldrende Liv paa Broen. Det saa Prøjserne, som imidlertid var ankommet til Høruphav, og de sendte straks et Par Kanonkugler herover, men blev dog klar over, at det var Civilfolk, hvorefter de holdt inde med Skydningen. Folkene paa Broen fik en slem Forskrækkelse.

Den lille Halvø Kajnæs er saare rig paa Minder og Sagn fra gamle Dage, kun Skade, at de lidt efter lidt udviskes. Meget er ved at glemmes, men endnu huskes adskillige gamle Skikke og Overleveringer, og dem er det vor Pligt at

værne om. Kajnæs har alle Dage været noget for sig selv paa Grund af sin afsides Beliggenhed. Man kunde kende Kajnæsbeboerne paa deres gammeldags Klædedragt og deres tarvelige Køretøjer. Saadan er det nu ikke mere. Automobilernes og Radioens Tidsalder har forlængst holdt sit Indtog paa vor lille havomskyllede Halvø. Der er nu jævn Velstand, og Grundtvigs Ord: »Og da har i Rigdom vi drevet det vidt, naar faa har for meget og færre for lidt«, passer faa Steder som her. Kajnæsbeboeren forlader nødig sit Hjem, og de, som har faaet sig et Hjem i det fremmede, søger stadig tilbage til deres kære Halvø, naar Lejligheden gives, hjem for at »høre de Kluk, de Mindernes Suk fra Bækken, vi kyssed som smaa«.

Mit Kajnæs.

Afdøde Degn og Førstelærer Schmidt skrev i 1897 et længere Digt »Mit Kajnæs« hvoraf skal gengives nogle Vers. Digteren begynder med den Lovprisning af det lille Næs — Kajs Næs:

Kært, dyrt og mindehelligt det lille Næs er mig,
 Hvor Østersøen bruser, hvis Vover taarne sig,
 Hvor Bredder, smukt omblaandet, staar klædt i hviden Dragt,
 Og Øjet dog ej trættes af Sø og Landepragt.

Han fortæller om Færgebaadens Kuldsejling i 1883 hvorved 10 Personer druknede, om Stormfloden i 1872, om Kajborg, Hjortholm, Kirken m. m., idet han slutter med følgende Lovsang over Kajnæslandets Skønhed:

Men og paa Yndigheder er rigt mit lille Land!
 Betragt dit Hjem, det kære, Du Kajnæs Kvinde,
 Mand,

Fra Kirkens Taarn og Have, fra Bakken Vestermark,
 Fra Vesterkobbel-Højen, fra skønne Grønnemark!
 Gaa Thorbækvejen stille, gør Holdt ved Færgesteen
 Hvor Du mod Øst maa bøje, og styr saa dine Fjæde
 Mod Kajnæs stolte Fyrtaarn, sku Hjortholms Mar-
 kers Dragt,
 Da straaale maa dit Øje ved Synet af den Pragt!

Og saa Du Kajnæslandet glad tage sig et Blund
 I Taageslør indhyllet i Sommernattens Stund?
 Betragt engang den skønne Naturbegivenhed,
 Naar Mosekonen brygger i tavse Nætters Fred!
 Har set Du smalle Drejet og fjerne Egnes Kyst
 Fortone sig saa sælsomt, naar Havet ligger tyst?
 Har hørt Du Nattergalen sin klare Trille slaa,
 Trækfugles Afskedskvæde, naar de mod Syden gaa?

Hvor fredeligt indhegnet er Markers store Tal
 Med Hvidtjørn, Hasselbuske, der staar paa plejet Val
 Her fast sig Brombærranken om Tornehækken snor,
 Og lydt af tusind Munde sker Pris til Skaber stor.
 I Ly af Træers Krone, i Ensomhed og Ro,
 Med Haver, Mark bekranset staar næsten hvert et Bo,
 Hvor Hygge, Fred har hjemme, og Dagens Dømt
 gaar let,
 Hvor gamle, unge frede selv om den mindste Plet.

Selv midt i barsken Vinter mit Kajnæs er saa smukt!
 Naar Markerne staar øde med hviden Snedragt lukt,
 Naar Stormens fæle Tuden og Havets lumske Brun
 Højt lyder, og jeg skuer de mørkblaa Bølgers Skum!
 Hvor smukt, naar Vintermagten forvandle kan det
 Vand,

Som vredt mig tit tilsmiler, til Bro til isklædt Land
 Om Havets Bølger rulle med Flagerne af Is,
 Mit Kajnæs er paa Jorden for mig et Paradis.

Glad smaa og store vandre og bi hverandre staar,
 Fra den Dag deres Aner i Kirkens Rejsningsaar

Paa Sundved, Als udtoges til her at sætte Bo
 Og enig kom i Haabet, i Kærlighed og Tro.
 Mit Folk, det brave, djærve, paa Idrætsmænd rig,
 Har Kvinder hulde, ædle, hvis Børn er Fædre lig!
 Da Enighedens Dyder blandt det og blomstre frem.
 Kært, dyrt og mindehelligt mig Kajnæs er, mit Hjem.

Kajnæs er et Land. Naar Kajnæsboerne drager over Drejet siger man: »Han rejser av e Laand«. Ja, man paaistaar i al Beskedenhed — at da Vorherre skabte Jorden, gjorde han Kajnæs til et Land, mens Als kun blev en Ø. Det lille Kajnæslands Skønhed er ofte blevet lovprist i Sang. En i sin Tid meget sunget Sang, som nu næsten er glemt, blev skrevet af en ung Kajnæsbo, Hans Schmidt. Han døde ved Aarhundredskiftet som Degn i Ulle-rup. Her er Sangen:

Mel.: Ur svenska hjärtans djup . . .

Jeg ved en Plet ved Slesvigs Strand,
 vel er det kun et lille Land,
 men dog har jeg det kær,
 thi der, der er mit kære Hjem,
 og hvor jeg gaar i Verden frem,
 jeg aldrig dig forglemme kan,
 Du lille Kajnæs Land.

Paa denne Plet min Vugge stod,
 paa den som Barn jeg leged fro,
 derfor jeg elsker den.
 Sig Havet slaar om den en Krans,
 det gynger, gaar i Bølgedans,
 dig kysser ømt og mildt dets Vand,
 Du kære Kajnæs Land.

Lad andre raabe højt Hurra
 for fjerne Land Amerika

og prise det med Lyst,
 lad dem kun søge Rigdom, Guld
 og længes efter Posen fuld —,
 jeg bliver her, naar blot jeg kan,
 paa dig, mit Kajnæs Land.

Ja, her vil jeg mig slaa til Ro,
 thi, tro mig, her er godt at bo
 ved Havets skønne Bred.
 Og vandred jeg fra Syd til Nord,
 ej bedre Sted jeg fandt paa Jord —
 vist ej en Plet jeg elske kan
 som dig, Du Kajnæs Land.

Naar Lærken jubler her i Vaar,
 naar Kornet højt paa Marken staar,
 hvor glædes da mit Sind!
 Og naar vi sammen komme glad,
 ved Pigens Blik og Elskovskvad
 saa let vort Hjerte gaar i Brand
 alt paa vort Kajnæs Land.

Gud! tag mit Hjem i Varetægt,
 og sign Du det til sidste Slægt,
 hold over det din Haand!
 Jeg ønsker, Held maa følge hver,
 som har det lille Kajnæs kær,
 hver Hustru, Mø, hver Svend, hver Mand,
 som bor paa Kajnæs Land.

Blev Digterharpen givet mig,
 jeg vilde synge tit om dig,
 Du lille, kære Ø.

Men ak, min Sang kun ringe er,
 dog kom hver, som har Kajnæs kær,
 saa synge vi, saa højt vi kan:
 Hurra for Kajnæs Land!

Kajnæs efter Genforeningen.

Efter den frygtelige Krig med dens Savn

og Saar kom ogsaa for Kajnæs den glade Forventningens Tid. Da omsider Dagen for Afstemningen blev fastlagt til den 10. Februar, fik man travlt. Alt skulde jo være klappet og klart til den store Dag, da vi med Stemmesedlen skulde afgøre vor fremtidige Skæbne. Valgbestyrelsen arbejdede under Højtryk i Mejeriets Kontor. Stemmeberettigede Gæster skulde modtages og indkvarteres. Stemmelokalerne skulde udsmykkes baade ude og inde, og flerstemmige Festsange skulde indøves. Da mange Fødemidler endnu var rationeret, maatte der indsamles Bagværk, saa alle Vælgerne kunde blive gratis beværtet i Stemmelokalerne. I Sønderskoven blev der hentet to store Baade fulde af Granris til Æresporte, og Haverne blev ribbede for alle de grønne Spirer, som Aars-tiden bød paa.

Dagen oprandt med Regn og Storm, hvilket dog ikke gjorde noget Skaar i Festglæden, og alle kom de til at afgive deres Stemme. Om Morgenen samledes Skolebørnene ved Skolerne for ved en lille Festlighed at hejse Danebrog. Fra saa godt som hvert eneste Hjem smældede Flaget fra de nye, umalede Flagstænger. Et herligt Syn!

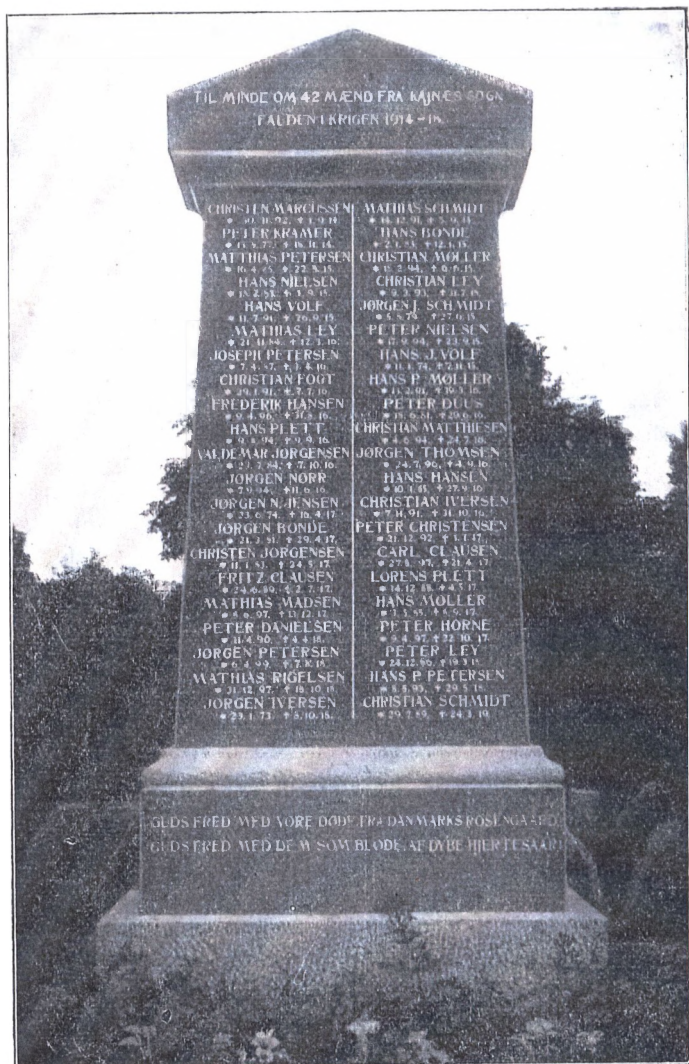
Om Aftenen var Trængslen næsten faretruende ved Festen i Gaasvig Kro. Her gik først Martha Ottosens aktuelle Hjemstavns-Skuespil »Fædrenes Jord« over Brædderne, spillet af Kajnæs-Dilettanter, og Stykket høstede stærkt Bifald. Da Tæppet var gaaet ned for sidste Gang, var Afstemningen netop tilendebragt, og Resultatet forkyndtes fra aaben Scene for den store Forsamling: 593 havde stemt for Danmark, 16 for Tyskland! Forsamlingen brød ud i begejstrede Hurra-Raab og »Leve Danmark!« Sangkoret greb Stemningen med:

Dansk er den Jord, hvor jeg fødtes engang,
 dansk er den Plet, hvor min Slægt havde hjemme,
 dansk er vor Tale, og dansk er vor Sang,
 dansk var min Moders Stemme . . .

Pastor Jensen fra Ærø talte smukt om Kærlighedsforholdet mellem Sønderjylland og Danmark, som han sammenlignede med Forholdet mellem Brud og Brudgom, og mange havde Ordet for at tolke den inderlige Glæde, som besjælede alle.

Festdage fulgte, og Arbejdsdage fulgte. Af Festdagene huskes især 18. Bataillons Besøg ved Østerby Strand i Juni 1920 med Indkvartering hos Kajnæsboerne. Siden de sidste danske Soldater herfra blev indskibet i 64, har ingen be-
 træadt Pladsen i dansk Uniform. Endvidere Takkegudstjenesten i Kirken den 10. Juli ved Pastor Juhl, København, der holdt en gribende Prædiken over Bibelordet: »Af Herren er det sket, og det er underligt for vore Øjne«. Om Eftermiddagen talte Pastor Juhl igen ved Genforeningsfesten i Gaasvig for en stor Forsamling. Men bedst huskes dog Dagen efter, den uforglemmelige Dag paa Dybbøl, da Folket tiljublede sin Konge. Aldrig har Kajnæs været saa mennesketom som den Dag.

Ogsaa Afsløringen af Mindestenen paa Kirkegaarden for de i Verdenskrigen faldne vil blive husket. Den smukke Mindesten, som tilvejebragtes ved frivillige Gaver (der indkom 3566 Kroner), blev leveret af Stenhugger Iversen i Sønderborg, og Afsløringen fandt Sted den 19. Marts 1921 under meget stor Tilslutning. Provst Thyssen talte i Kirken. Han mindedes de faldne og trøstede de efterladte og bad dem mindes deres kære i Taknemlighed. Forsamlingen var dybt bevæget. Man gik nu ud paa Kirkegaar-

Mindestenen over de i Verdenskrigen faldne fra Kajnsø.

den, hvor selve Afsløringen fandt Sted. Provsten talte igen, og derefter havde flere af Sognets Mænd Ordet. Stenen staar i et lille smukt Anlæg af grønne Buske og smukke Natursten, samlede rundt om paa Kajnæs. Den bærer for oven følgende Indskrift:

»Til Minde om 42 Mand fra Kajnæs Sogn,
falden i Krigen 1914—18.«

Og derunder Navnene paa de 42 faldne:

Christen Marcussen, f. 10. 11. 92, d. 1. 9. 14. Peter Kramer, f. 13. 5. 72, d. 18. 11. 14. Matthias Petersen, f. 16. 4. 85, d. 22. 5. 15. Mathias Schmidt, f. 14. 12. 91, d. 5. 9. 14. Hans Bonde, f. 2. 1. 83, d. 12. 1. 15. Christian Møller, f. 18. 2. 94, d. 6. 6. 15. Hans Nielsen, f. 18. 2. 83, d. 3. 9. 15. Hans Volf, f. 11. 7. 91, d. 26. 9. 15. Mathias Ley, f. 21. 11. 84, d. 12. 3. 16. Joseph Petersen, f. 7. 4. 87, d. 3. 4. 16. Christian Fogt, f. 29. 1. 91, d. 7. 7. 16. Frederik Hansen, f. 9. 4. 96, d. 31. 8. 16. Hans Plett, f. 9. 8. 94, d. 9. 9. 16. Valdemar Jørgensen, f. 23. 7. 84, d. 7. 10. 16. Jørgen Nørr, f. 7. 9. 94, d. 11. 6. 16. Jørgen N. Jensen, f. 23. 7. 74, d. 16. 4. 17. Jørgen Bonde, f. 21. 3. 81, d. 29. 4. 17. Christen Jørgensen, f. 11. 1. 83, d. 24. 5. 17. Fritz Clausen, f. 24. 6. 99, d. 2. 7. 17. Mathias Madsen, f. 8. 6. 97, d. 13. 12. 17. Peter Danielsen, f. 11. 4. 90, d. 4. 4. 18. Christian Ley, f. 9. 3. 93, d. 31. 7. 15. Jørgen J. Schmidt, f. 5. 8. 79, d. 27. 6. 15. Peter Nielsen, f. 17. 9. 94, d. 23. 9. 15. Hans J. Volf, f. 11. 1. 74, d. 7. 11. 15. Hans P. Møller, f. 13. 2. 91, d. 19. 3. 16. Peter Duus, f. 18. 6. 81, d. 29. 6. 16. Christian Mathiesen, f. 4. 6. 94, d. 24. 7. 16. Jørgen Thomsen, f. 24. 7. 96, d. 4. 9. 16. Hans Hansen, f. 10. 1. 85, d. 27. 9. 16. Christian Iversen, f. 7. 11. 91, d. 31. 10. 16. Peter Christensen, f. 21. 12. 92, d. 1. 1. 17. Carl Clausen, f. 27. 8. 97, d. 21. 4. 17. Lorens Plett, f. 14. 12. 88, d. 4. 5. 17. Hans

Møller, f. 3. 5. 85. d. 8. 9. 17. Peter Horne, f. 9. 4. 97, d. 22. 10. 17. Jørgen Petersen, f. 6. 4. 99, d. 7. 8. 18. Mathias Rigelsen, f. 31. 12. 97, d. 15. 10. 18. Jørgen Iversen, f. 23. 1. 73, d. 8. 10. 18. Peter Ley, f. 24. 12. 86, d. 19. 3. 18. Hans P. Petersen, f. 8. 5. 93, d. 29. 5. 18. Christian Schmidt, f. 29. 7. 89, d. 24. 3. 19.

Guds Fred med vore Døde fra Danmarks Rosengaard,
Guds Fred med dem, som bløde af dybe Hjertesaar.»

Aaret efter tilplantedes Genforeningspladsen med Støtte af Hedeselskabet, og indviedes Genforeningsstenen. Den bærer som Indskrift Aarstallene 1864—1920 samt Bjørnsons kendte Linier:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille lempet,
saa vi vandt vor Ret.

Ogsaa en af Grænsestenene fra Kongeaa—Grænsen blev overladt Kajnæs som Minde. Den blev rejst paa Volden syd for Genforeningstenen og staar altsaa igen ved Danmarks Sydgrænse. Den 24. September 1922 besøgte Pladsen af Kongen og Dronningen.

Allerede den 5. Maj 1920 kom Grænsegendarmerne til Kajnæs. I deres klædelige blaa Uniformer lyste de op i Landskabet og blev straks meget populære. Den første danske Præst, Daniel v. Huth Smith, blev indsat i sit Embede i Juli 1921.

Han gjorde et stort og godt Geforeningsarbejde baade kirkeligt og folkeligt. I Skolerne var Undervisningen allerede begyndt paa Dansk før Afstemningen.

Paa det kommunale Omraade er der siden Genforeningen sket store Fremskridt. Vejene, som efter Krigen var i en elendig Forfatning, er

ved et stort og maaltbevidst Arbejde sat grundigt i Stand. Kirken, Præstegaarden og alle tre Skoler er blevet grundigt restavrerede. Fattighuset er blevet nedbrudt, da der ikke mere var Trang til det. Mejeriet blev i 1921 moderniseret og forsynet med flere nye Maskiner. I de sidste ti Aar er Mælkemængden næsten fordoblet, og Mejeriet hører nu til de store i Sønderjylland. Sidste Aar leveredes der 6,6 Millioner Pund Mælk, i Gennemsnit pr. Kø 7043 Pund —, et særdeles fint Resultat. Siden 1928 har Kajnæs et Medlem i Amtsraadet, nemlig Gaardejer Chr. Lassen, Østerby. Kajnæs har nu ogsaa flere Gange daglig Rutebilforbindelse med Amtsbanen.

Kajnæs Sogn har et Areal af 1686 Hektar. Deraf er 1360 Hektar opdyrket Land, 1 ha er Skov, 30 ha Moser, 122 ha Klitareal og 29 ha Vandareal. Ved sidste Folketælling var der 927 Indbyggere — mod 1015 i Midten af forrige Aarhundrede. Den store Nedgang i Folkemængden skyldes i første Linie Udvandringen i Halvfjerserne og Firserne. Ogsaa Nedlæggelse af en Del af de helt smaa Brug skyldes det, men ogsaa naturligvis Krigen og Fødslernes Nedgang har sin Del af Skylden. Ved Folketingsvalget i April 1929 afgaves der af 542 stemmeberettigede 399 Stemmer. Disse fordelte sig som følger: Venstre 232, Socialdemokrater 85, Konservative 64, radikale 9, Slesvigske Parti 5 og Retsforbundet 3.

Kajnæs er et af de mindste Sogne i Sønderborg Amt. En lille afsides liggende Halvø. Den ejer ingen gamle Slotte, ingen stolte Pragtbygninger. Den har ingen Historie af nævneværdig Betydning. Men for os, Kajnæsboerne, er det den Plet, hvor vi har Rod, hvorfra vor Verden gaar. Det er den Plet, hvor v o r e Forfædre har

beredt den sorte Muld i deres Ansigts Sved, har virket og elsket, lidt og stridt. Det er den Plet af Danmarks Jord, som er os betroet at dyrke. Den Plet, som vi fik i Arv fra vore Fædre, som vi er sat til at forvalte, som vi igen skal aflevere til den næste Generation, og som vi helst skulde kunne aflevere endnu skønnere og rigere, end vi modtog den.

Maatte vi evne det!

Forklaring til Billederne.

Titelbilledet: Rathlous Vaaben.

Junker Rathlou var Ejer af Hjortholm fra 1666 til 1884. Billedet er tegnet efter Rabens Vaabentavle for Adelen paa Als og Sundeved i det 16. og 17. Aarhundrede. (s. S. 11.) Tavlen i Sønderborg Slot.

Billedet: Kajnæs Kirke

efter Maleri paa Sønderborg Slot af Sophus Hansen. Kunstmaleren Sophus Hansen er født i Glyksborg men lever i Leipzig. Den gamle Stadsvoغن, som ses paa Billedet, findes nu paa Slotsmuseet. Den tilhørte i sin Tid Gaardejer Christian Skov, Sønderby, Kajnæs.

Vignetten S. 7 er tegnet af J. Raben og forestiller Kaiborg, da hele Voldgraven endnu var bevaret.

Billede S. 10: Hertug Hans d. Y. er en Gengivelse af et samtidigt Maleri, som findes paa Brahetrolleborg Slot.

Billederne Gammel Bondegaard, Kajnæs Fyr, Drejet, Hartsø-Møllen og Sønderby er efter Fotografier af Fotograf Jens Boisen, Sønderborg.

Billedet af Lorenz Nissen er tegnet af Sophus Hansen efter et gammelt Litografi.

Originalerne paa Sønderborg Slot.

Billedet af Grünfeld, efter Fotografi.

Sønderby Strand, Pennetegning af J. Raben.

»Frydenlund« (e Palæ), ligeledes af J. Raben. Indskriften var udskaaret i en Egebjælke over Døren.

Tegningen af Kajnæs Kirke er en Genivelse af det ældste Billede, som findes af Kirken.

Mindestenen for de faldne.

Clichéen er velvilligst stillet til Raadighed af »Krigs-Invaliden«s Redaktion.

Benyttede Kilder.

Foruden de i Bogen nævnte Kilder er benyttet:
Arkivet paa Sønderborg Slot.

Lorenz Nissen: Meine Wege und Umwege zur Kirche. Altona 1826.

Heimatblätter für den Kreis Sonderburg.

J. Raben: Folkesagn og gamle Fortællinger fra Als og Sundeved. Sønderborg 1923.
Dybbøl-Postens Forlag.